INTERFERENŢE CULTURALE ROMÂNO-SPANIOLE. CÂTEVA REPERE (1846-1946)[1]

CARMEN BURCEA

Abstract: *The study approaches the significant landmarks of the Romanian and Spanish cultural interferences, seen over a century of history impressed both by turmoils and benefices for the national rebirth of the two states that are caracterized by powerful similitudes. There are presented a handful of actions, people and facts contributing to the foundation of the mutual cultural relations: Romanian travelers to Spain, forerunners of the cultural diplomacy, publications and cultural associations, the development of the Hispanic cultural current in Romania, personalities, all illustrating from an institutional point of view, but not exclusively, the meanings of those cultural interferences at Barcelona or Madrid.*
Keywords: *Romania, Spain, cultural relations, cultural diplomacy.*

Premise

Spania cu imaginea sa puternic literaturizată, tributară clişeelor romantice, cu coride şi bolero-uri, dar vehement combătută[2], Spania impregnată de senzualitate, mister şi mireasmă de portocali precum scrierile lui Blasco Ibañez, Spania cu toate contradicţiile ei, ce a zămislit deopotrivă pe Don Quijote şi Don Juan — întruchipări devenite, în optica lui M. Eliade, axul central al creaţiei lui Miguel de Unamuno sau José Ortega y Gasset[3], Spania pasională şi anarhică, Spania cu ariditatea centrului şi luxurianta coastă levantină a fascinat şi intrigat mentalul românesc, fiind un perpetuu miraj.

Aşezarea geografică periferică a celor două state, extremităţi ale *Românei*, a determinat natura raporturilor bilaterale: dificile, aleatorii, discontinue. Cu toate acestea, conştiinţa originii comune şi existenţa unor similitudini între ele au apropiat instictiv cele două naţiuni. O expresie des uzitată pentru a descrie această relaţie a fost accea de „destine paralele". În 1943, José Rojas Moreno, distins diplomat spaniol la Bucureşti (1941-1943), inventaria câteva momente şi personaje istorice care ar îndreptăţi-o:

„Fără a insista asupra numeroaselor trăsături comune între Spania şi România, ne vom mulţumi să luăm în considerare paralelismul destinului celor două popoare, amândouă moştenitoare ale cuceririi romane, pe care am ştiut deopotrivă s-o ferim la Orient de ameninţarea turcă şi slavă, şi la Apus de

invazia arabă, opunându-le stavile care s-au îndoit fără să se rupă. Viața noastră națională a început deopotrivă prin secolul al XI-lea. În momentul acela Spania se găsea împărțită în două zone, dintre care una națională și catolică, depinzând spiritualicește de Roma, pe când cealaltă depindea de Damasc. În același chip, România era împărțită între Transilvania carpatică, dependentă de Roma și Moldova-Valahia, dominată de Bizanț. Lupta comună pentru salvgardarea geniului occidental a provocat în amândouă țările apariția unor personagii asemănătoare și a unor fenomene istorice corespunzătoare. Tipului viteazului Decebal îi corespunde neîmblânzitul nostru Viriato, care a ținut de asemenea piept împăraților romani. Cât despre luptele lui Mircea împotriva Turcilor, ele răspund ca un ecou îndepărtat bătăliilor Cidului nostru împotriva Maurilor. Bătălia de la Nicopole e perechea celei de la Las Navas de Tolosa. Cisneros al nostru nu e fără oarecare asemănare cu Ștefan cel Mare, Atletul lui Cristos. Ferdinand Catolicul aduce aminte de Mihai Viteazul, făuritorul unității Voastre naționale"[4].

*

Discursuri istoriografice despre raporturile hispano-române există. Se disting lucrările de sinteză ale istoricului Eugen Denize[5] și filosofului George Uscătescu[6], precum și un vast instrumentar: bibliografii[7], inventarieri de manuscrise[8], editări de documente[9] și corespondență[10], antologii de texte literare[11], studii de specialitate[12] etc. [Nu mai puțin elocvente pentru crearea unei imagini asupra interferențelor româno-spaniole din prima jumătate de veac XX sunt referințele din istoriografia spaniolă[13]].

E. Denize se oprește însă, cu acribia sa, la începutul veacului al XIX-lea, iar temerara lucrare a Silviei Marcu[14] tratează realitățile contemporane. Ceea ce ne propunem noi în prezentul studiu este un excurs asupra relațiilor culturale dintre Spania și România vreme de un secol, în intervalul 1846-1946, adică de la călătoria lui Mihail Kogălniceanu pe tărâm hispanic la întreruperea relațiilor diplomatice ale statului român cu guvernul lui Francisco Franco[15]. Încercăm doar să marcăm câteva dintre punțile culturale create între cele două state în acest arc de timp și să răspundem astfel la câteva interogații: Cine devine portavoce a unui mesaj iberic în spațiul nostru? Cum ajunge să ne fie cunoscută patria lui Cervantes? Cum este reprezentată imaginea României în Spania? Care sunt acțiunile concrete de diplomație culturală pe care România le desfășoară în Spania? Cine informează despre evenimentele din tumultoasa Spanie? Căci spațiul dintre Mediterana și Pirinei a fost într-o continuă vâltoare în acest interstițiu[16].

*

A doua jumătate a veacului al XIX-lea este marcată de evenimente politice majore precum proclamarea Republicii conduse de catalanul Pi y Margall (1873) și Restaurația (1975-1917), care introduce *turno politico* și constituția înțeleptului Canovas del Castillo (1876). Destinul cultural al Spaniei va sta însă, în chip fericit, sub semnul generației de la 1898. Apoi, în ceea ce pentru restul Europei se cheamă perioada interbelică (nu însă și pentru Spania, fiind non-beligerantă),

se succede într-un ritm haotic, frenetic, un *trienio bolsevique* (1918-1921), o dictatură militară (1923-1930)[17], căderea monarhiei și instaurarea Republicii (1931-1936) — cu un *bienio reformator*, urmat de un *bienio negro*, un război civil (1936-1939) — prolog al conflagrației mondiale[18]. Totul într-o atmosferă viciată de *junte* militare și *pronunciamentos*, alegeri și *caciques*, surprinsă într-una din justele reflecții ale lui Mihail Ralea:

„Toată lumea tinde să egaleze pe celălalt în grandomanie. Nu e o simplă butadă observația că armata spaniolă n'are decît generali și mai de loc soldați (...) Noțiunea de libertate, mereu călcată în picioare de un dictator sau altul e, aș zice, *succesivă*. Ambiția nu e niciodată potrivită, e mereu supremă. Dar locurile înalte fiind fatal limitate, oamenii preferă să-și aștepte rândul, decât să primească rangul al doilea. De aici efemeritatea gloriilor și frequența loviturilor de stat"[19].

Observații similare, din perspectiva beletristicii însă, emitea și romancierul și criticul literar George Călinescu:

„Opinia europeană despre Spania este că e țară populată cu un număr monstruos de *grandes* și *hidalgos*, un fel de Polonie a Occidentului (...) Imaginea a fost răspândită de literatură"[20].

Doar Spania naționalistă a lui *Caudillo*, pozitiv portretizat de un ofițer român sub acoperire[21], va pune capăt acestei stări de lucruri marcată de lipsa de unitate (secesionismul, tendințele centrifugale/separaționiste); regionalism (naționalismul basc și catalanismul); instabilitate guvernamentală; politizarea armatei; mișcări muncitorești etc. Era aceasta o Spanie „renăscută"[22].

I. Călători români în Spania

Călătoria este poate cel mai eficace mijloc de cunoaștere, ori Spania a fost destinația unor remarcabile personalități culturale și politice românești[23]. Atenția lor cade cel mai adesea asupra specificității Spaniei, dar nu mai puțin asupra afinităților dintre români și spanioli și a destinului lor istoric. De cele mai multe ori, însă, ecouri livrești, din Théophile Gautier (*Viajes por España*, 1845) sau Washington Irving (*Historia de la vida y viajes de Cristóbal Colón*, 1828; *Cuentos de la Alhambra*, 1832) se resimt în jurnalele lor de călătorie, contactul livresc precedându-l pe cel efectiv.

Cel care deschide seria călătorilor români în Spania este Mihail Kogălniceanu[24], istoric și om politic deopotrivă, în scrierea căruia uimește multitudinea analogiilor pe care le identifică între spanioli și români: spiritul de improvizație[25], claca și literatura populară[26] etc.

În 1853, Vasile Alecsandri mărturisea: „Am de mult dorința de a videa această țară plină de minuni". Poezii precum *O noapte la Alhambra* și *Seguidilă* sau pasaje din scrierea *Călătorie în Africa*[27] sunt doar câteva reflexe ale călătoriei sale. Însoțit de Prosper Mérimée, poetul „gintei latine" va fi avut o viziune oarecum în genul scrierilor călăuzei sale. Iar avertismente de a nu interpreta Spania în această cheie vor da ulterior Nicolae Iorga („Să n-o confundăm cu Spania din *Carmen*") și Mihail Ralea („Cine își închipuie Spania numai cu mantile, castag-

nete, Carmene, lupte cu tauri şi serenade, se înşeală profund"). Dar care? Care va fi fost cheia de interpretare a Spaniei? Răspunsul îl va oferi peste ani Al. Popescu Telega:

„Spania nu trebuie căutată în imaginea falsă şi repetată până la exasperare a *Legendei Negre*, nici în *Carmen* de Mérimée, nici în alte născociri ale călătorilor străini cu icoana Spaniei zugrăvită gata de acasă, ci în duhul veacului al XVI-lea şi al Monarhiei Catolice"[28].

Călător în Spania în 1913, Octavian Goga, ale cărui memorii au apărut postum[29], adoptă un stil telegrafic, mărturisind sec: „Am pribegit mult, dar n-am putut scrie impresii". Lecturile care îi preced călătoria — Cervantes, B. Ibañez, Gautier răzbat totuşi în scrisul său, care este cel al unui avizat. Observaţiile directe duc la conturarea unei imagini nu tocmai pozitive: lene orientală („Totul e făcut pe lene — pe siestă"); sărăcie („Pirineii goi...pământul galben sterp"); ruine, ţigani şi cerşetori; ţară de popi („Popii mănâncă Spania"); proverbiala politeţe spaniolă, dar şi „balcoane luminate de câte o pereche de ochi negri, ochii spaniolelor".

Cu scopul de a se familiariza cu limba, cultura şi istoria Spaniei, Romulus Cioflec[30] a participat în 1926 la cursurile de vară ale Universităţii din Madrid (Centrul de Studii Istorice) puse sub direcţia filologului Ramón Menéndez Pidal. Aici audiază conferinţe ale celebrului profesor Américo Castro. Descrierile sale sunt amănunţite şi culte, cu dese digresiuni istorice pe marginea traseelor sale turistice şi bogate informaţii de ordin topografic. Privirea sa zăboveşte mai mult asupra vânzătorilor ambulanţi de ziare, *limpiabotas* („Gheata-oglindă pare a fi una din pasiunile spaniolului, ca taurini şi ca loteria"); povesteşte corrida — cultura tauromahiei şi descrie chipurile „arămii" ale spaniolilor.

Nicolae Iorga călătoreşte pentru prima dată în Spania în 1927[31], în vremea dictaturii generalului Primo de Rivera, prilej de a constata, nu fără surprindere, că există libertate de cuvânt şi de a observa pozitivitatea spaniolului — „fericirea care pluteşte pe străzi". Experienţa sa este consemnată într-o broşură[32], o scriere „analizată"[33], în care face uz exagerat de cunoştinţele sale istorice fapt ce, după cum spunea lingvistul I. Iordan, „indispune"[34]. Aceeaşi senzaţie provoacă şi erorile cu care sunt redate unele expresii spaniole, toponime sau nume de persoane — toate minuţios inventariate şi indicate de lingvistul I. Iordan în recenzia sa.

În anul următor destinaţia istoricului N. Iorga avea să fie Portugalia, dar poposeşte la Madrid, unde îl are drept ghid pe Juan Cadernas, ministrul Spaniei la Bucureşti (1927-1930). N. Iorga constată afinităţile lingvistice dintre catalană şi română [M. Tican Rumano era de părere că „un întreg dicţionar al cuvintelor comune catalanilor şi nouă s-ar putea alcătui spre uimirea şi încântarea unora şi altora"[35]]:

„când îi auzi vorbind, şi mai ales când vezi limba aceasta scrisă, comunitatea de rasă şi de spirit se impune (...) Este interesant să se vadă uimirea Catalanilor când găsesc în româneşte câte un cuvânt care seamănă cu acela al lor"[36].

Tot acum, N. Iorga este primit în audienţă la regele Spaniei şi decorat cu cordonul „Alfons al XII-lea":

„Regele mă primește. E poate cel dintâiu gentilom din Europa în orice gest și orice cuvânt; afabil și sincer, spuind lucrurilor pe nume fără vulgaritate și fără răutate, zugrăvind pe oameni cum sunt. «Dictatorul » nu e aici. A vorbit la Barcelona. Un imn de încredere în viitorul rasei"[37].

Rafael de Altamira y Crevea, istoric și el, îi va prilejui lui N. Iorga un nou contact, livresc, cu Spania: *Historia de la civilización española*, Madrid, 1928; *Histoire d'Espagne*, Paris, 1931[38].

„Pe urmele lui Don Quijote"[39], încărcat de impresii livrești, a plecat și Al. Popescu-Telega și, de teamă că nu va mai reveni în Spania, a încercat să absoarbă totul acum:

„E așa de departe Spania, și cu anii tot mai greu să te urnești din loc. Numai d-nii N. Iorga și E. Bucuța vor fi în stare să facă înconjurul Europei, în fiecare an, fără să obosească".

În mai 1929, romancierul Liviu Rebreanu, delegat la Congresul Autorilor Dramatici la Madrid, avea să noteze în jurnalul său: „eu n-am venit aici pentru congres, ci ca să cunosc o țară". Și el, ca și N. Iorga, nu va simți nicicum aerul dictaturii:

„Ziarele din toată lumea anunțau grozăvii despre regimul care împila nobilul popor spaniol. În realitate Primo de Rivera a fost un dictator jovial și regimul său avea mai curând ceva de operetă decât de tiranie. Cum să fie feroce un dictator care, dansator pasionat, găsește deseori răgaz să se plimbe singur pe *Calle de Alcala* ca să admire femeile frumoase? (...) Viața era zgomotoasă, veselă. Dacă n-am fi citit în jurnale că e dictatură, nici n-am fi băgat de seamă"[40].

Dubla corespondență, cu destinația București, str. Popa Tatu 85, către soția Fanny și fiica Puia Florica, îl dezvăluie pe L. Rebreanu extrem de încântat de călătorie și nehotărât în privința desemnării orașului cel mai frumos al Spaniei: „Toledo e orașul cel mai minunat din lume"[41]; „Într-adevăr e una din minunile lumii Alhambra"[42]; „cel mai frumos oraș din lume, Sevilla cea fermecătoare"[43] etc. Surprinzător pentru călătorul de azi, primul contact cu Madridul nu îi provoacă o emoție aparte lui Rebreanu, fiind perfect sincronizat cu Bucureștii:

„Azi am luat contact cu capitala Spaniei care e tot așa de simpatică precum sunt Bucureștii noștri"[44].

La Madrid este cazat la *Hotel de Paris*, „situat în Puerta del Sol, însăși inima orașului", unde, după cum relatează Rebreanu în epistola sa,

„am găsit invitația de la Legația română pentru dejunul de mâine (...) ministrul Bibescu se află la Barcelona, unde ieri a avut loc deschiderea oficială a expoziției internaționale. A lăsat însă vorbă consilierului de legație Zarifopol să ne poftească la masă și să ne puie totul la dispoziție".

Era și acesta, fără îndoială, un gest de diplomație culturală!

Mihail Ralea vorbește despre vestita mândrie și politețe spaniolă, despre dualitatea spaniolă din diverse perspective („Viața spaniolă e făcută din tensiunea, luptele, acordurile, compromisurile și armistițiurile castiliano-catalane. Acest dublet, în compoziția lui discordantă, alcătuiește specificitatea sufletului spaniol"[45] *sau* „astăzi sufletul spaniolului e despicat în două. Cu o parte el pofteşte tot aşa

violent. Cu cealaltă însă, el cunoaşte căinţa şi regretul [...] voluptate şi remuşcare: iată toată enigma spaniolă"[46]) şi despre mărcile Spaniei („castagnetele, vinul de Malaga şi toreadorii, femeile spaniole sunt articolele cele mai senzaţionale ale exportului de specific naţional iberic"[47]).

O menţiune aparte, deşi sunt o temă de dezbatere în sine, merită eseurile şi notele de front semnate de voluntari români în războiul civil spaniol: Ion Moţa, Alexandru Cantacuzino[48], Niculae Totu[49], Ion Dimitrescu-Borşa[50] etc.

II. Precursorii diplomaţiei culturale româno-spaniole

Nihil sine Urechia[51], celebră expresie a lui B. P. Hasdeu (el însuşi bun cunoscător al limbii spaniole ale cărei ecouri se regăsesc în opera sa lingvistică şi filologică[52]), se confirmă şi în cazul relaţiilor româno-spaniole. Istoricul V.A. Urechia[53], căsătorit cu spanioloaica Françoise Joséphine Dominique de Plano (1857), a avut prilejul de a cunoaşte tărâmul iberic (1862), limba şi cultura sa şi astfel a devenit nu doar un asiduu cercetător de documente la Academia spaniolă din Madrid, dar şi promotorul ideii acordării de burse în Spania pentru tinerii studioşi români. Cel desemnat avea să fie chiar discipolul său: Andrei Vizanti[54]. Prin urmare, *A. Vizanti* a fost, în 1866, primul bursier român la Madrid stipendiat de statul român[55]. Studiile le-a finalizat cu calificativul *sobresaliente* şi cu teza *Breve noticia sobre la istoria de la Rumanía*[56].

În răstimpul stagiului la Madrid a avut un schimb epistolar cu mentorul său (adesea în limba spaniolă), din care reies tentativele sale de intensificare a relaţiilor româno-spaniole: schimb de publicaţii şi colaborări la reviste spaniole cu articole divulgative despre România[57], dar mai ales ideea numirii unui agent diplomatic al României la Madrid în persoana umanistului Pedro Felipe Monlau (1808-1871), profesor la Universitatea din Madrid. Acesta poseda cunoştinţe despre România şi limba română[58] iar în 1870 avea să fie numit membru onorific al Societăţii Academice Române[59]:

„(...) hay que hacer otra cosa que también nos podría servir de mucho y es: *nombrar a Monlau consul o agente de la Rumanía en Madrid.* He hablado con Monlau y el me ha prometido que acceptaría tal cargo con sumo gusto y sin *ninguna retribución*, es decir *de balde*. Me pare la cosa muy fácil: I° porque Monlau es uno de los filorumanos, II° porque no exigirià ninguna peseta y III° por ser un hombre bastante reputado lo mismo en letras que en los asuntos diplomáticos"[60].

Tot moldav era şi *Ştefan Vârgolici* (1843-1897)[61], format şi el în Spania (1860-1865), primul hispanist român în adevăratul sens al cuvântului şi primul traducător al lui Cervantes după original[62] (nu după versiunea franceză)[63].

III. Revista „Hispanica"

În 1929, în strada Sapienţei nr. 2, se stabilea redacţia revistei bilingve „Hispanica", fondată de jurnalistul Henry Helfant, cel care, câţiva ani mai târziu, în 1931, avea să fie numit, de către Ministerul Industriei şi Comerţului, ataşat co-

mercial la Madrid[64], iar după 1946 va alege exilul în America de Sud (Santiago de Chile).

Motivele fondării publicației sunt expuse, firesc, în articolul program:

„Lumea ispanică este aproape necunoscută la noi. Credem că este în propriul nostru interes să cunoaștem mai de aproape această lume și să ne creem legături cu ea. Limba spaniolă este a doua ca importanță pe glob (...) Pentru a deștepta în publicul nostru dorința de a cunoaște și iubi această lume; pentru a crea legături mai strânse între această lume și noi; pentru a pune publicul nostru în curent cu ce se petrece în acea lume atât de interesantă, am fondat această revistă"[65].

Apariția revistei este salutată de reprezentanți ai diplomației spaniole la București: ministrul Spaniei, Juan Francisco Cadernas[66]; vice-consulul Luis Beneyto[67]; prim consilierul Legației Pedro de Prat y Soutzo[68]; succesorul lui Cadernas, Pavel de Cherruca, marchizul de Aycinema[69], dar și de la Madrid — de însuși Miguel Primo de Rivera[70].

Colaboratorii săi vor evidenția necesitatea publicării revistei, menite să răspundă nevoii de cunoaștere reciprocă a celor două state și de intermediere a legăturilor dintre ele:

Ramón de Basterra: „Diplomați, conferențiari și publiciști români au deschis calea fecundă de prietenie și înțelegere reciprocă cu Franța și Italia, surorile ei latine. Însă cele două țări surori întru latinitate, din extremul orient și extremul occident, România și Spania, de abia sunt la începutul unor legături de prietenie în stil mai mare"[71].

Regina Maria: „Sunt țări latine, așezate la extremitățile Europei; una la Răsărit, cealaltă la Apus, sunt două popoare care s-au născut din același arbore, dar care nu se cunosc între ele de cât foarte puțin ..."[72].

Stelian Popescu: „Revista *Hispanica* este menită să înlăture neajunsurile trecutului, să creeze legături sufletești între intelectualii Români și Spanioli, să dezvolte legături economice necunoscute până acum și să provoace schimbul de vizitatori care cunoscând comorile naturale ale celor două țări să nască apropierea sufletească între două popoare născute să se ajute și sprijine în concertul popoarelor"[73].

Louis Beneyto: „Azi este momentul oportun pentru ca două popoare de aceeași rasă și din nefericire atât de necunoscute unul altuia, ca România și Spania, să creeze legături științifice, literare și comerciale"[74].

Mihail Manoilescu: „Între Spania și România nu putem rămâne la declamații și la evocarea reminiscențelor istorice. Originea spaniolă a lui Traian nu este de ajuns ca să alimenteze fluxul sufletesc continuu necesar între cele două popoare"[75].

Tematica revistei se poate grupa în: Expoziția de la Barcelona[76], pagini de memorialistică[77], contacte româno-spaniole, știri diverse din America Latină.

IV. Asociaţia „Prietenii Spaniei"

Imboldul fondării acestei asociaţii l-a avut Cezar Th. Pascu în vremea Congresului Presei Latine organizat la Bucureşti, după cum el însuşi avea să mărturisească:

„Mă obseda un gând şi mă frământa o dorinţă. Să ne apropiem şi de Spania, cea plină de soare, de farmec şi de legende. Dar cum?"[78]

Modalitatea a fost la acea vreme chiar fondarea asociaţiei a cărei evoluţie a fost urmărită cu simpatie la Barcelona de ziarul „Dacia"[79]. Reprezentanţii săi, nume cu rezonanţă în epocă, păreau o garanţie pentru îndeplinirea dezideratelor: preşedinţi onorifici erau ministrul Spaniei la Bucureşti, J. Fr. Cadernas şi ministrul român al Afacerilor Străine, Gheorghe Gh. Mironescu; preşedinte efectiv — Stelian Popescu, reputat jurnalist şi om politic; vicepreşedinti — Grigore Gafencu, subsecretar de stat, Dr. D. Danielopolu şi Cezar Th. Pascu[80].

Strângerea legăturilor de prietenie şi înfrăţire a celor două ţări surori era scopul declarat al asociaţiei (art. I), realizabil prin „răspândirea cunoştinţelor despre Spania prin conferinţe, publicaţii, presă", editarea unei reviste, schimb de publicaţii, acordarea de asistenţă tinerilor români care ar fi dorit să studieze în Spania, cursuri de limbă şi civilizaţie spaniolă, invitarea unor conferenţiari spanioli în România (art. III) etc.[81]. După doar doi ani, un discurs al ideatorului asociaţiei, chiar dacă supus atmosferei aniversare, care îndeamnă de cele mai multe ori la optimism, se declara satisfăcut de rezultate — îndepărtarea imaginii încremenite şi stereotipe şi stârnirea curiozităţii privind Spania reală:

„Înainte de a pune bazele Asociaţiei vulgul românesc nu ştia despre Spania altceva decât că acolo sunt lupte cu tauri. Azi ne întrecem în dorinţa de a vedea minunele din Spania şi nu ne săturăm descriindu-le farmecul"[82].

Un elogiu activităţii asociaţiei aduce şi H. Helfant, în calitatea sa de trimis al statului român la Madrid:

„Nació modestamente, sin pretensión alguna, y hoy, que lleva dadas suficientes pruebas de su vitalidad, puedo decir abiertamente que su nacimiento fué acogido con una sonrisa de incredulidad por cuantos no acertaban a explicarse tal acontecimiento. La creación de una Asociación destinada a fomentar las relaciones entre dos naciones, España y Rumania, que a pesar de su origen común se desconocían casi por completo, inclinó a los maliciosos a vaticinar el fracaso. Sin parar en las dificultades inherentes a toda iniciativa, sin cuidarse de las malévolas e ironicas observaciones de quienes desconfiaban del éxito y longevidad de la Asociación, ésta logró su fin (...) Los incrédulos son ya una ínfima minoría, y cuando un cartel anuncia una nueva reunión de esa Sociedad los miembros del Comité y el Secretario tienen que sostener una verdadera batalla con los innumerables aspirantes que desean hacerse con unas invitaciones para oir de nuevo hablar sobre cosas de España; el gran Anfiteatro de la Fundación Carol, donde se dan las conferencias, está siempre rebosante"[83].

V. Hispanistica în România

Destinul hispanisticii în mediul universitar din România este legat de numele lui Ovid Densușianu, Nicolae Iorga, Ramiro Ortiz, Al. Popescu-Telega și Iorgu Iordan.

Filologul Ovid Densușianu a susținut în 1923/'24 cursul *Elementele latine ale limbii basce* și a publicat lucrarea *Sufletul latin și literatura nouă*[84].

Istoricul Nicolae Iorga se apropiase de Spania prin prietenul său Ramón De Basterra, istoric și diplomat[85] pe care îl va evoca mereu cu emoție[86]. Acesta vizitase România — Transilvania[87] și, desigur, Vălenii de Munte[88]. Era autorul unei lucrări fundamentale pentru reactivarea sentimentelor de apropiere între Spania și România — *La Obra de Trajano*, pentru care îi solicitase o serie de fotografii lui N. Iorga[89]. Lucrarea *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea și legăturile lor*[90] reprezintă principala sa contibuție în domeniul hispanisticii.

Specialist în filologie romanică și apostol al culturii italiene în România, Ramiro Ortiz, al cărui nume trădează origini spaniole, a adus un considerabil aport la cunoașterea literaturii spaniole în România prin studiile sale de comparatistică[91]. Primele noțiuni de spaniolă, primite de la tatăl său, aveau să fie cizelate la universitate de profesorul Francesco D'Ovidio. De asemenea, importante contribuții în domeniu a adus discipolul său, italienistul Alexandru Marcu[92].

Anul 1930 părea să fie unul de bun augur pentru învățământul limbii spaniole la București. La 19 noiembrie 1930, cea dintâi universitate a țării organiza o ședință festivă în onoarea Spaniei, prilej de a pune în evidență importanța studiului acestei limbi și a relațiilor României cu Spania[93]. La inițiativa Legației spaniole la București se înființa un lectorat încredințat lui Evaristo Correa Calderón[94] [va fi însă efemer acest lectorat, căci în 1934 Correa Calderón era deja la Madrid]. Aceeași instituție culturală care îl desemnase pe Correa Calderón își propunea să acorde burse studenților care frecventau cursurile de spaniolă.

„Trebuie să vă anunț că dorința institutului oficial al guvernului spaniol *Junta de Relaciones Culturales* este de a oferi o ședere în Spania elevilor celor mai distinși cari vor studia limba spaniolă la Universitatea din București. Voiu avea marea satisfacție ca la timpul cuvenit să propun numele câtorva din cei ce mă ascultă azi.

România și Spania, ramuri ale aceluiași arbore latin, sunt surori de rasă și de sânge, pe care geografia le-a ținut despărțite atâta vreme, dar pe care epoca noastră, care a biruit orice distanțe, le va uni din nou într-o aspirație comună. Spania, țară plină de curiozitate pentru lumea actuală și de dragoste pentru surorile ei latine, începe să vă cunoască și să vă iubească. Diplomații, savanții, scriitorii și artiștii d-voastră au știut să ni arăte toate comorile pe care le aveți. Strălucita d-voastră participație la Expoziția din Barcelona a fost un prilej ca artele, științele și industria română să fie cunoscute și apreciate la adevărata lor valoare.

De data aceasta noi venim să vă vorbim de Spania în limba spaniolă"[95].

Presa românească nota cu entuziam și speranță acest promițător început:

„În toamna acestui an se înfiinţează la Facultatea de filosofie şi litere din Bucureşti, o catedră de limba şi literatura spaniolă. Experienţele făcute anul trecut la cursurile profesorului Indalacio Gil y Reglero, care au fost urmărite cu un vădit interes şi cu un incontestabil folos de atâţia admiratori şi înţelegători ai sufletului spaniol — s-au convertit chiar de la început în adevăruri definitive"[96].

Sau:

„În prezenţa dlui Nicolae Iorga, neobosit animator al Universităţii care cunoaşte cinstea şi norocul de a-l avea ca rector, s-a sărbătorit alaltăieri la Facultatea de Litere din Bucureşti inaugurarea catedrei de limba şi literatura spaniolă, încredinţată profesorului Evaristo Correa-Calderón. Solemnitatea încheiată printr-o însufleţită cuvântare de slăvire a fraternităţii latine, rostită în mijlocul entuziasmului unanim de către N. Iorga, merită ceva mai mult decât o banală menţiune la rubrica informaţiunilor trecătoare.

Nu este nevoie să insistăm prea mult asupra oportunităţii acestei luări de contact între două naţiuni cu atâtea afinităţi spirituale, despărţite între ele printr-o lungă cale de munţi şi de ape, dar legate prin atâtea aspiraţiuni comune. Într-o vreme în care ştirile despre o ţară îndepărtată sunt toate redactate după tendenţioasele capricii ale agenţiilor telegrafice anglo-saxone, Peninsula Iberică începuse să apară în ochii tuturor românilor ca un compartiment etnic bântuit de cele mai nevralgice spasmuri revoluţionare. Răscoală la Barcelona, — grevă la Santiago, — pronunciamento la Cadix şi revoltă la aerodromul din Madrid... Cam la aceste peisagii s-a redus, în ultimul an, icoana oferită românului despre Naţiunea care a cunoscut şi cunoaşte încă o civilizaţiune admirabilă. Pentru o precară minoritate de hărăziţi, Spania mai înseamnă la noi şi patria portocalelor sau a vinului de Malaga (falsificat), sorbit în orele de desfătare. Câţiva fericiţi, în sfârşit, mai cunosc o Spanie de legendă, Spania dansurilor şi a şalurilor brodate, a jegoşilor *hidalgos* şi a *alcazarilor* pântecoşi. O imagine de bazar oriental, cu amănunte de pitoresc şi cu străluciri de panoplie, — care maschează adevărata figură a unei rase cu inepuizabile comori de spiritualitate, cu tradiţiuni de rafinată şi îmbelşugată sensibilitate.

Spania pe care noile generaţiuni universitare o vor descoperi la cursurile dlui Evaristo Correa-Calderón, nu va fi nici Spania de carton poleit a lui Pierre Louys, nici Spania „obscurantismului" dictatorial, antipatică teologilor noştri democraţi. Va fi Spania lui Cervantes şi a lui Eugenio d'Ors, — magi în cari s-a întrupat şi a ajuns la suverana ei plenitudine respiraţia unei întregi generaţii"[97].

Întru totul dedicat domeniului ispanic avea să fie Al. Popescu Telega[98]. Fondatorul revistei *Năzuinţa* învăţase limba spaniolă de la Ramiro Ortiz, iar în 1931 devenea doctor în filologie romanică cu o teză despre Cervantes[99]. Corespondenţa sa cu Ov. Densusianu ni-l înfăţişează într-o epocă anterioară afirmării sale: umil, timid şi reverent, entuziast, însufleţit şi introspectiv. Sunt, în genere, propuneri de colaborare la revista maestrului[100]. O tentativă de preluare a lectoratului lui Calderón o putem presupune dintr-o altă epistolă a sa către Ion Bianu[101]. Avea să fie numit profesor de limba spaniolă la Universitatea din Bucu-

reşti în chiar anul în care i se conferea calitatea de membru al Academiei Spaniole — 1940[102]. Dar şi catedra atunci instituită a avut o scurtă activitate.

Deşi parcurse toate aceste etape, tabloul descris de George Călinescu la 1946, în Prefața la *Impresii asupra literaturii spaniole,* este unul sumbru: numărul redus al traducerilor, absența cărților spaniole, necunoaşterea limbii spaniole, persistența ignoranței:

„Nu pot să nu remarc cu părere de rău lipsa scandalosă în bibliotecile române a cărților spaniole fundamentale. Urmaşa lui Traian, de limbă neoromanică, nu ştie nimic despre sora ei latină cu spiritul căreia are totuşi atâtea înrudiri"[103].

Iorgu Iordan (1888-1986) avea să încuneze toate aceste entuziaste încercări prin crearea unui departament de hispanistică în 1957[104]. Primul contact cu limba spaniolă l-a avut la Berlin, în primii ani de după primul război mondial. A călătorit apoi în Spania lui Alfons al XIII-lea (1929) şi a avut strânse prietenii cu lingvişti spanioli. După câteva studii de specialitate[105] a publicat *Istoria limbii spaniole*[106]. Catedra sa a dat prima generație de profesori de limba şi literatura spaniolă: Eugenia Popeangă-Chelaru (Madrid), Dan Munteanu Colàn (lingvistică romanică: Las Palmas), Domnița Dumitrescu (Los Angeles), Maria Grossmann (lingvistică generală: L'Aquila), Marinella Lörinczi (lingvistică romanică: Cagliari), şi desigur nu în ultimul rând Ioana Zlotescu — cea care avea să devină director al Institutului Cervantes din Bucureşti[107] etc.

VI. Mihai Tican Rumano — ataşat de presă la Barcelona

Peregrinul Mihai Tican Rumano (1893-1967), originar din Berevoieşti — Argeş, acolo unde azi, în memoria sa, există o şcoală, o fundație şi o casă memorială, emigrase încă din adolescență în Argentina şi de aici în Spania. Personalitatea sa, călătoriile şi scrierile sale, existența sa care a refuzat banalul, a incitat mulți cercetători, studii importante şi chiar teze de doctorat fiindu-i dedicate[108]. Din perspectiva demersului nostru, Tican Rumano este un personaj cheie: autor al unor descrieri de călătorie în Spania şi diplomat român la Barcelona, Tican a intrat în contact cu realități politice şi culturale ale Spaniei şi în angrenajul de reprezentare a imaginii României în exterior. În patria adoptivă, părtaşa trăirilor şi realizărilor sale, Tican a fost un activ propagandist al țării de origine. În anii 1928/'29 el devine ataşat de presă *onorific* la Barcelona, stabilindu-şi un birou în Calle Dr. Joaquin Pou 2-5. Sediul avea o importanță aparte. Oraşul Barcelona, situat în regiunea Cataloniei, era al doilea oraş al Spaniei, ca mărime şi importanță, oraş-port la Marea Mediterană, puternic industrializat, o țintă pentru imigrația interioară.

Cum ajunge să dețină funcția? Mihai Tican fusese semnalat publicului românesc ca autor al unor romane în limba spaniolă — descrieri de călătorii şi vânători în Africa Centrală[109]. Cezar Petrescu reliefa nu doar valoarea intrinsecă a scrierilor lui Tican, ci şi absența oricărei susțineri a acestuia din partea statului român:

„N-am ştiut să dăm cea mai mică atențiune unui compatriot, care şi-a făcut în presa spaniolă şi hispano-americană o mare reputație, pusă toată în slujba

noastră, vorbind întotdeauna cu dragoste şi cu însufleţire de ţară, prezentându-se apărator desinteresat şi brav al cauzei noastre, de câte ori i-a căzut prilejul" [110].

Pamfil Şeicaru însă îl propulsează în cariera diplomatică făcând un rechizitoriu al „neajunsurilor" diplomatului nostru la Madrid — prinţul Anton Bibescu, şi un cumul al înzestrărilor lui Tican. Dacă Ribera Roviro, preşedintele federaţiei spaniole de presă, îl recomandase pe M. Tican Rumano pentru a deveni colaborator al publicaţiilor româneşti[111], P. Şeicaru îl va recomanda Ministerului de Externe:

„Mihai Tican neostenit evocator al ţării sale, care (mi s-au trimis ziarele) în atâtea ziare risăpeşte articole despre ţara lui, fără să-l cunoască nimeni, fără să-l utilizeze nimeni. Avem un ministru la Madrid, pe d. Bibescu, român cu aspre dificultăţi la vorbă românească şi ignorant până la jignire în istoria acestei ţări pe care o reprezintă (fiindcă aşa scrie decretul de numire şi scrisorile de acreditare), fiţi siguri că excelenţa sa nu s-a interesat cine va fi acel neostenit scriitor despre România care iscăleşte Mihai Tican Rumano. Dar biroului presei din Ministerul de Externe nu-i este îngăduit să ignoreze mai diparte, această harnică contribuţie la propaganda românească. Fie ca va fi ataşat legaţiei noastre din Madrid, fie că va fi trimis în America de Sud, într'una din republicile de limbă spaniolă, Mihai Tican va trebui utilizat. Este un nume care s-a afirmat singur şi necunoscut, părtie în actualitate. Fără să aştepte vreo invitaţie specială el caută să fixexe o imagine seducătoare a patriei lui"[112].

Câteva luni mai târziu, Mihai Tican era decorat pentru serviciile aduse cu medalia „Bene merenti"[113] şi numit ataşat onorific la Barcelona[114]. Un referat întocmit de directorul Propagandei din Ministerul Propagandei Naţionale, Eugen Filotti, precizează că a fost „recomandat de Titulescu şi susţinut de Stelian Popescu, pe atunci ministru la Justiţie"[115]. Acelaşi document informează că „în urma numirii, au apărut în ziare câteva atacuri în contra D-lui Tican. Acuzaţiile nu aveau un caracter grav şi s-au dovedit în bună parte nefondate". Poziţia sa avea să fie subminată ulterior de „incidente" de acest gen. Cât despre motivaţia statutului *onorific*, aceasta se datora faptului că indemnizaţia pe anul în curs fusese deja alocată Elenei Bacaloglu, predecesoarea lui Tican, urmând ca din 1929 situaţia sa financiară să fie reglementată[116].

La Barcelona Mihai Tican demarează o serie de iniţiative prin care se urmărea promovarea imaginii României şi intensificarea relaţiilor dintre cele două state. Cea mai importantă realizare a sa a fost publicarea, vreme de un an (1929/'30), a ebdomadariului *Dacia* (iniţial cu subtitlul *Organo hispano-italo-rumano*, ulterior doar *Organo ispano-rumano*). Poliglota publicaţie (cu articole în limbile spaniolă, italiană, franceză, română), realizată după un concept modern şi bogat ilustrată, putea fi cumpărată, graţie intervenţiei Administraţiei ziarului *Universul*, şi de la chioşcurile şi librăriile importante din Bucureşti. Apolitic şi transnaţional, născut pentru a servi idealul de înfrăţire între popoarele latine şi pus sub simbolul Romei[117], ziarul „Dacia" îşi propunea să evidenţieze similitudinile şi afinităţile dintre naţiunile latine[118]. Colecţia deşi incompletă, con-

servată azi la Biblioteca Academiei Române, permite identificarea unor rubrici fixe de actualitate (agenda culturală, ştiri sportive, publicitate), stabilirea unei tematici (latinitate[119], contacte curente româno-spaniole[120], identificarea unor analogii între catalani şi români[121], chestiuni economice[122], Expoziția de la Barcelona[123], fragmente de traduceri — Victor Eftimiu, Brătescu-Voinești, Cezar Petrescu, cronica coloniei italiene din Barcelona[124]) şi identificarea unora dintre colaboratori (Ignacio Ribera Roviro; Nicolae Iorga, Liviu Rebreanu, Ştefan Nenițescu, Al. Marcu s.a.).

Nu cunoaştem sursa de finanțare a aceastei publicații. Sau dacă îşi putea acoperi cheltuielile din publicitate. Am identificat doar o epistolă prin care Mihai Tican îi solicita lui L. Rebreanu o subvenție în acest sens:

„Je confie toujours sur le paroles que vous avez dit avant de partir de Barcelona; et j'attend également la fameuse subvention pour le journal *Dacia* „[125].

Anul 1929 era anul în care Barcelona devenea gazda unei expoziții internaționale. Planul pavilionului românesc fusese conceput de arhitectul Duiliu Marcu, iar Dimitrie Gusti era preşedintele comitetului organizativ pentru participarea românească. O participare lăudată de istoricul N. Iorga, mai cu seamă prin comparație cu standurile vecinilor:

„Locul nostru e bine ales, bine caracterizat şi, împotriva criticilor pretențioase şi interesate, foarte bine prezentat. Poate că lunga clădire cu două rânduri a dlui Marcu are şi ceva din arhitectura septentrională a Nordului. Ansamblul este însă foarte atrăgător (...) covare oltenești...sculpturi în lemn... picturile lui Grigorescu, Andreescu etc.. Ce slabe apar pe lângă părțile vechi şi bune ale picturii noastre exhibițiile de sec şi rece austriacism de clasa a doua, fără nici o notă etnică şi personală, ale Ungariei, în mijlocul bâlciului ei de juvaiere din sticlă şi de păpuşi cu înfățişare de monştrii!"[126]

Mihai Tican, în calitatea sa de ataşat de presă *in loco*, contribuie la popularizarea informațiilor legate de participarea României cu articole de presă publicate în gazete barceloneze[127] şi devine gazdă pentru numeroşii români care vizitează oraşul cu acest prilej (între ei personalități precum D. Gusti, Sabina Cantacuzino, Viorel Tilea, L. Rebreanu, Corneliu Moldovanu, Haralamb Ionescu ş.a.). Era şi contextul în care ministrul Nicolae Titulescu, „bien reçu par les autorités"[128], îi acordă un interviu, publicat în *El Dia Gràfico* (Barcelona, 30 junio de 1929), în care îşi dezvăluie impresiile de călătorie.

„— Que impresion produjo a V.E. Su llegada y estancia en España?

— Se traduce con una sola palabra: Estoy *encantado*, mejor dicho *encantadisimo*. Es casi la primera vez que piso su territorio, y digo „casi" porque hace ya unos diez años vine a España, pero me dirigi directamente a Mallorca, a donde me quedé unos tres dias solamente. No conocia, pues, España, y la verdad, creia este bello pais bien diferente de lo que es en realidad (...) fui a Toledo (...) he ido a Sevilla, y luego he visitado Granada, Cordoba, y finalmente he venido a Barcelona, este magnifico puerto del Mediteranea"[129].

Polemicile însă nu îl vor ocoli pe Tican. Disputa cu directorul Muzeului de Artă, Al. Tzigara Samurcaş, comisar general al Guvernului la expoziția de la Barcelona din 1929, va determina dealtfel revocarea sa din funcție.

„Tican — ataşat onorific de presă, nu mi-a creat decât dificultăţi (...) Reuşind să iau contact direct cu presa locală, am aflat că ataşatul român nu făcea decât să mă critice (...) Am început alcătuirea dosarului, spre a pune în adevărata lumină pe acest aventurier care se menţine aci numai graţie prestigiului ce-i dă paşaportul diplomatic şi titlul onorific de ataşat de presă pe lângă Legaţia din Madrid (...) aci e de notorietate publică că nu este autorul romanelor apărute ca traduse în dialectul catalan de către Besova, care este în realitate autorul lor chiar. La noi în ţară şi-a făcut faima pe baza acestor romane, iar aci a reuşit să se acrediteze ca mare ziarist român. În realitate nu este capabil să scrie în nici o limbă. Declaraţia ce mi-a dat dovedeşte cât e de analfabet. Articolele sale ca şi scrisorile lui în limba franceză erau făcute de dl. Liano (...) Aci umbla cu steagul tricolor la automobil, până ce am fost nevoit să i-l ridic (...) În aşteptarea dosarului, rog insistent să fie suspendat pentru a nu aduce alte prejudicii tocmai acum, în ajunul inaugurării pavilionului[130].

Ce anume ar fi putut să declanşeze acest noian de acuze? Versiunea lui Tican apare explicit în *Dacia*[131]: indignarea lui Al. Tzigara Samurcaş s-ar fi datorat publicării numelui său, în contextul unui interviu acordat ziarului *Las Noticias* din Barcelona, cu adaosul *von*, iar presupusul inspirator al nefericitei „particule" ar fi fost Tican. Ancheta asupra conflictului, condusă de Virgil Madgearu, ministrul de Interne şi Comerţ[132], a dat câştig de cauză lui Samurcaş. Astfel, se dovedeşte nefondată afirmaţia potrivit căreia „Când funcţia devine plătită, este numită o altă persoană, cu alte merite şi alte relaţii decât cele culturale"[133].

Ca urmare a acestei dispute, aşadar, Mihai Tican revine în ţară. Publică aici mai multe jurnale de călătorii[134], iar în 1932 devine membru al Societăţii Scriitorilor Români pe când preşedinte era Liviu Rebreanu. Pe cei doi îi lega o frumoasă prietenie, după cum rezultă din corespondenţa păstrată. Din „Imperiul lui Negus", de pildă, Tican îi trimitea o carte poştală lui Liviu Rebreanu[135]. Nu la fel de simpatizat a fost de scriitorul Tudor Arghezi, autorul unui articol răuvoitor la adresa lui Tican:

„Dormea, biata Africă, liniştită, nesupărată de nimeni şi de nimic. N-a avut d. Tican de lucru? S-a apucat şi, ca să zicem aşa, a scris un fel de carte cu privire la Abisinia. Ei, bine, imediat s-a dezlănţuit teribilul rezbel — şi cât ai zice *negus*, milenarul imperiu a fost cucerit de italieni. Dar fatalitatea făcu să mai compună d. M. T. R., într-o zi, încă un op: Spania! Şi ce a urmat, se ştie. S-a pornit acel măcel internaţional, care ţine de un an de zile şi pare să nu se mai termine. E opera lui ! A d-lui M. T. R., scriitorul fatal"[136].

În Spania a revenit deci în 1936, în scopul documentării pentru cartea *Spania de azi*, carte ce se va bucura de o prefaţă scrisă de Miguel de Unamuno, filozof şi scriitor spaniol de prim rang (1864-1936), care aprecia efortul lui Mihai Tican de mediator cultural. În cursul acestei vizite avea să fie primit în audienţă la preşedintele Republicii Spaniole, Niceto Alcala Zamora (Madrid, martie 1936), care îi acordă dealtfel şi un interviu pentru *Universul*[137]. Ne-am putem întreba desigur dacă Tican era partizanul republicanilor sau falangistilor. La o asemenea ipotetică întrebare ne răspunde el însuşi:

„Acei care, ca și mine, iubesc Spania nu pot lua în considerație politica sa internă. Când e vorba de a o judeca, Spania e Spania, fie că este sub influența celor de stânga sau de dreapta, a monarhiei sau a republicei".

VII. Alexandru Busuioceanu — ataşat cultural la Madrid

Formația sa de filozof și istoric de artă, cu doctorat obținut la Viena (1925), i-a dat lui Alexandru Busuioceanu (1896-1961) dreptul de a ocupa catedra de profesor la Academia de Arte Frumoase din București. În urma studiilor sale de specialitate asupra pictorilor spanioli a devenit membru corespondent al Academiei de Istoria Artei din Toledo, acesta fiind și primul contact direct cu Spania, în 1932:

„Întâiul meu drum în Spania, acum vreo 10 ani, a fost la Toledo, pe urmele ciudatului El Greco, ale cărui opere din România aveau să facă mai târziu atâta vâlvă în Expoziția deschisă la Paris în 1937. Toledo a fost pentru mine revelația sufletului și tradițiilor spaniole"[138].

Noua strategie de politică culturală a României din anii celei de-a doua conflagrații mondiale avea în vedere și Spania, iar Alexandru Busuioceanu avea să fie omul împlinirilor. Cu scopul de a consolida legăturile de prietenie hispano-române, se încheie, în 1942, un acord cultural bilateral. Deja în anteproiect se precizau direcțiile de colaborare pe tărâm cultural: crearea unor lectorate sau catedre de limba și cultură spaniolă în universitățile și școlile române precum și române în Spania (Art. 3); schimbul de conferențiari, profesori și elevi între universitățile și școlile superioare precum și centrele de cercetări științifice ale celor două țări (Art. 4); schimbul de publicații, reviste și cărți cu caracter tehnic, literar sau artistic (Art. 5); traduceri de opere scrise în limba celeilalte înalte părți (Art. 6); constituirea și funcționarea la Madrid și București a unor asociațiuni denumite „Traian" de colaborațiune ispano-române (Art. 7)[139]. Convenția s-a semnat în martie 1942, la Madrid, în Palatul Santa Cruz, sediul Ministerului Afacerilor Străine, de către Ramon Serrano Suner (Spania) și Nicolae Dimitrescu (Romania), ziarele madrilene publicând comunicatul oficial[140]. La rândul său, presa românească lua act cu satisfacție de această realizare a diplomației[141].

Misiunea de a transpune în practică prevederile acestui acord îi va fi încredințată lui Alexandru Busuioceanu, învestit cu calitatea de consilier cultural pe lângă Legația română din Madrid (1942-1945), profesor de limba română la Universitatea din Madrid (din 1943) și director al Institutului Român de Cultură din Madrid (1943-1945). Din aceste ipostaze va propaga limba și cultura română în Spania, va înlesni publicarea de traduceri din scriitori români, va susține conferințe și va publica articole divulgative despre cultura română, va avea o susținută activitate de mediator cultural [vezi corespondența cu Cezar Petrescu în vederea traducerii în limba spaniolă a scriitorului român[142]].

Din nefericire, relațiile lui Alexandru Busuioceanu cu colaboratorii săi au fost dificile, tensionate și, prin urmare, mai puțin constructive. Animozitățile cu ataşatul de presă Aron Cotruş[143] erau poate cele mai pregnante și cunoscute[144], dar nici cu consilierul cultural și, ulterior, lectorul de limbă română de la Barce-

lona, Valeriu Papahagi[145], nu a putut dezvolta o relație cordială, în ciuda tonului ponderator al celui din urmă[146].

După schimbarea regimului politic din România și încetarea misiunii sale, va alege exilul în Spania, țara în care își trăiește iubirea cu Antoaneta Iordache[147] și publică volume de poezii *(Poemas patéticos, Inominada luz, Proporcion de vivir)*.

*

Participarea României la Expoziția de la Barcelona din 1942, în ciuda distanței, a războiului și a dificultăților de transport, a fost apreciată ca atare și amplu relatată în presa spaniolă — barceloneză mai cu seamă[148], dar și românească[149]. Carceller — ministrul spaniol al Industriei și Comerțului, reprezentând pe *El Jefe del Estado* (F. Franco, cumnatul său), a patronat evenimentul și a vizitat pavilionul românesc[150]. Organizatorii pavilionului românesc au fost Ministerul Propagandei Naționale, în colaborare cu Ministerul Economiei. Profesorul Alexandru Busuioceanu a supervizat evenimentul, acțiunile sale de reprezentare și promovare a imaginii României și de consolidare a relațiilor bilaterale fiind notabile: a vizitat redacții ale unor ziare locale[151], a acordat interviuri[152], a avut inițiativa unor conferințe cu tematici adaptate situației internaționale [Conferințele jurnalistului Ion Băleanu, „în limba spaniolă, ceea ce a impresionat plăcut asistența", s-au bucurat de publicitate și comentarii atât în Spania[153] cât și în România[154]].

*

Catedra de limba și literatura română la Universitatea din Madrid a fost inaugurată la 17 decembrie 1942 cu o conferință despre descendența poporului român — *Origenes y latinidad del pueblo rumano* (la București, hispanistul Al. Popescu Telega urma să devină omologul lui Busuioceanu[155]). Cu prilejul discursului inaugural, Busuioceanu evidenția marea prăpastie care se crease între România și Spania din punctul de vedere al contactelor culturale bilaterale:

> „la 1868 (...) un student român, Andrei Vizanti, venit la studii în îndepărtata Spanie (...) citea în aula acestei universități (...) dizertația sa asupra Istoriei României (...) De la Vizanti până azi nu se poate spune că s-au făcut progrese în amiciția celor două țări surori"[156].

Conferențiarul își preciza poziția („eu vin aici numai în numele culturii") și scopul misiunii:

> „misiunea mea e limitată, dar nu ușoară — de a vorbi studenților spanioli despre limba patriei mele, despre istoria, despre cultura, despre monumentele ei; de a se arăta legăturile de origine și de spiritualitate care ne apropie de nobilul popor spaniol și de a încerca să-i fac a înțelege și a iubi altă lume latină, așezată la celălalt capăt al Europei (...) misiune destul de grea pentru cine — ca mine — trebuie să fie, în același timp, profesor de limba română și student de limba spaniolă"[157].

În primul an 1942/'43, cursul a fost facultativ, urmat de 43 de studenți la specializarea filologie romanică din anii III-IV. *Junta de los profesores* a aprobat ca

din următorul an academic să fie introdusă în planul de studii al Facultății în aceleași condiții ca și celelalte limbi romanice[158]. În acest context, atât în presa românească[159] cât și în cea spaniolă[160], apar notițe despre cursul de română de la Madrid. Dar Al. Busuioceanu susținea și un curs de cultură românească, și pe acesta îl considera „cel mai interesant" din punctul de vedere al propagandei românești:

„El îmi dă prilejul să vorbesc despre Istoria poporului nostru și despre cultura noastră, pe care le pot pune neîncetat în legătură cu Transilvania. Ultima mea prelegere a fost despre teritoriul etnografic al poporului român și despre sensul geopolitic al acestui teritoriu. Am putut stărui asupra unității geofizice și umane pe care Transilvania o reprezintă în ansamblul teritoriului românesc și am arătat, cu hărți și cu descrieri, că «a defini România fără Transilvania este la fel cum am încerca să definim Spania fără Castilia». Studenții sunt foarte interesați de acest curs (pe care îl fac și cu proiecții) și cred că între ei nu va rămâne nici unul care să nu fie convins de dreptatea susținerilor noastre"[161].

Cursul de limbă și literatură română avea nevoie însă de un lector pe care Busuioceanu îl solicită curând după venirea sa. Candidează pentru acest post Iolanda Eminescu, licențiată a Facultății de Drept din București, dar este respinsă. Cel desemnat, din ianuarie 1944, avea să fie cu Paul H. Georgescu[162].

*

Institutul Român de Cultură din Madrid era similar institutului spaniol din București și o consecință a convenției culturale perfectate între România și Spania. Acest institut urma să fie „organul permanent de apropiere culturală". Rolul său era multiplu: centru de documentare asupra României, dotat cu o bibliotecă[163], organizator de cursuri și conferințe pentru publicul spaniol. Era organul de stabilire și coordonare a activității profesorilor și lectorilor români în universitățile spaniole[164] și avea să dirijeze și să controleze activitatea studenților români în Spania. În plus, organiza schimburi între profesori și studenți, era mediator al relațiilor de colaborare între instituțiile spaniole și cele românești, planifica vizite de intelectuali sau excursii în grupuri pentru a facilita apropierea și cunoașterea reciprocă între cele două țări; organiza expoziții și manifestări artistice românești, de orice gen, în Spania și facilita manifestările spaniole în România; urmărea traducerea și editarea operelor literare românești, sau de studii asupra României, în limba spaniolă; își propunea să publice un anuar propriu, care ar fi cuprins studii științifice și material documentar referitor la România și relațiile hispano-române[165].

Institutul a început să funcționeze efectiv din noiembrie 1943, dar inaugurarea oficială a avut loc la 23 martie 1944, în prezența lui Nicolae Gr. Dumitrescu — ministrul României la Madrid, Cabala Lera — reprezentant al Ministerului Educației Naționale, marchizul de Aunon — ministru plenipotențiar și șef al relațiilor culturale în Ministerul Afacerilor Străine, reprezentanți ai institutelor străine din Madrid și ai asociației „Trajano" etc. Rectorul Universității din Madrid, Pio Zabala, a vorbit cu acest prilej despre latinitatea poporului român, fiind urmat de conferința directorului Alexandru Busuioceanu, *Las relaciones histo-*

ricas e intelectuales entre Espana y Rumania. Acesta din urmă punea tranșant și fără echivoc problema inexistenței unor contacte culturale substanțiale în trecut între cele două state („Spania și România sunt țări care n-au avut niciodată în istorie vreun conflict... Spania și România nu s-au cunoscut. Depărtarea le-a făcut să se ignore reciproc și abia azi încep relații de apropiere între ele") și evidențiază lacune istoriografice importante („nu s-au cercetat încă textele umaniștilor spanioli pentru a se vedea în ele ideea pe care și-o făceau despre latinitatea poporului român"). Era întru totul legitim tonul lui Busuioceanu: „De ce am făcut acest institut român la Madrid? ... Eu, la acesta aș răspunde cu o altă întrebare: *De ce n-am făcut mai de mult acest institut?*"[166]

Un adevărat dosar de presă a fost întocmit cu ocazia lansării activității Institutului din *Calle del General Mola 34*, considerat o nouă etapă în colaborarea hispano-română[167]. Dar institutul a funcționat doar până în decembrie 1944, activitatea sa încetând din lipsa de fonduri[168]. Însuși directorul preciza : „Inaugurat la 23 martie, după exact o săptămână institutul a rămas fără nici un fond și fără nici un mijloc de susținere"[169]. Chiar așa fiind, în acest scurt răstimp Institutul a desfășurat o activitate intensă și extrem de promițătoare: directorul Alexandru Busuioceanu lucra, împreună cu studenții săi, la un dicționar româno-spaniol; se înjghebase o bibliotecă românească; s-au lansat două lucrări (Al. Busuioceanu: *Dacios y Rumanos en los Carpatos*; M. Eliade: *Los Rumanos. Breviario Historico*); studentul Juan Eduardo Zuniga a publicat articole despre România și cartea *El Danubio*; organizase conferința susținută în aprilie 1944 de Diego Ramirez Pastor, directorul ziarului *El Correo catalan* și președintele asociației presei din Barcelona — de la Școala de Ziaristică din Madrid: „Odesa — Romania — Berlin: Etape de călătorie ale unui ziarist spaniol"; a organizat concertele lui G. Georgescu; au fost difuzate emisiuni românești la Radio Nacional din Madrid; editura Ayma de la Barcelona a pus în librării *Ciuleandra* în versiunea traducătoarei Camila Reis etc[170]. *Tot aici au fost proiectate producții cinematografice românești* (*In Transilvania, Tara Moților, Petrolul, România în luptă contra bolșevismului, Peleș*) precum și jurnale ale Oficiului Național al Cinematografiei. Iar de aici se furnizau postului de radio spaniol plăci de gramofon cu muzică românească interpretată de orchestra Grigoraș Dinicu sau Jean Sibiceanu, Maria Lătărețu, Ioana Radu etc.

În noul context internațional de după 1945 trimișii statului român cu misiuni culturale în exterior sunt rechemați în țară. Între aceștia, desigur, și Alexandru Busuioceanu. O notă de serviciu a Legației din Madrid îl informa că trebuia să se îmbarce pe motonava „Transilvania" cu destinația Constanța. Voalat, Busuioceanu se eschivează și nu dă curs «invitației»:

> „Lipsind din Madrid între 25 octombre și 3 noembre a.c. și nefiind avizați din vreme despre sosirea la Barcelona a motonavei *Transilvania* pentru repatrierea funcționarilor rechemați în țară, m-am văzut, cu cea mai mare părere de rău, în situația de a nu putea profita de acest vapor pentru a face călătoria în România (...) voi căuta toate mijloacele pentru a mă întoarce la data cea mai apropiată"[171].

Nu va mai reveni niciodată în țară, alegând exilul cu toate ingredientele sale: nostalgii, planuri de creare a unor reviste și asociații, corespondența cu intelectuali români stabiliți în diverse colțuri de lume: Alex Macedonski, Henry Helfant, Grigore Nandriș, Vintilă Horia, Victor Buescu, Pamfil Șeicaru, Emil Panaitescu, Virgil Ierunca, Mircea Eliade etc.

NOTE

[1] Cursul profesorului Marian Ștefănescu (lector doctor la Facultatea de Istorie, Universitatea din București), *Istoria Spaniei*, m-a ajutat să pătrund mai bine particularitățile peninsulei „nevertebrate", iar cel urmat la Institutul Cervantes din București să pot desluși documente și articole în original. Centrele de documentare pentru realizarea prezentului studiu au fost Biblioteca Academiei Române și Arhivele Naționale Istorice Centrale din București.

[2] „În raporturile dintre popoare ca și în raporturile dintre oameni, nimic nu face mai mari ravagii decât romantismul. Învăluirea realităților în mantia romantică duce la o permanentizare a unor noțiuni convenționale în locul noțiunilor concrete și reale. Cunoașterea unei țări prin prisma romantică, întreține cele mai grave erori și cele mai false concepții. Ceea ce se câștigă — dacă se câștigă — în farmec poetic se pierde în luminarea adevărului. În general națiunile au unele despre altele cunoștințe destul de sumare și de simplificate. Metoda maselor este de a schematiza până la absurd ideile pe cari și le formează despre orice entitate națională sau socială (...) Spania este pentru superficialii din toată lumea, țara aventurilor de dragoste și de sânge, țara *hidalgo*-urilor și a *señioritelor* încătușați de pasiune, țara luptelor de tauri și a castelelor misteriose (...)", Mihail Manoilescu, *Calea cunoașterei*, „Hispanica", I (1929), n. 3: 8.

[3] „(...) Fiecare dintre ei și-a ales câte un mit central de pe axele căruia judecă lumea și viața, descoperă tâlcuri și profeții. Unamuno nu părăsește niciodată pe Don Quichotte (...) Ortega a găsit pe Don Juan (...)", Cf. Mircea Eliade, *În Spania și la noi*, „Cuvântul", IX (1933), n. 2989, 21 august 1933: 1-2.

[4] José Rojas y Moreno, Conte de Casa Rojas, *Regii catolici*, Conferință, Biblioteca Asociației Româno-Spaniole „Traian", București, Tipografia Universul, 1943: 31-32.

[5] Eugen Denize, *Imaginea Spaniei în cultura română până la primul război mondial*, Editura Silex, București, 1996. Idem, *Relații româno-spaniole până la începutul secolului al XIX-lea*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2006.

[6] George Uscățescu, *Relaciones culturales ispano-rumanas*, Centro de Estudios Orientales, Madrid, 1950.

[7] Ramiro Ortiz, *Per la storia dei contatti Ispano-Rumeni (1710-1932)*, „Archivium Romanicum", XVIII (1934), n. 4: 575-608. Domnița Dumitrescu Sârbu (coord.), *Din istoria relațiilor culturale hispano-române: bibliografie selectivă*, Tipografia Universității, 1981. ***, *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1919-1944)*, vol. VII. Literatura spaniolă.

[8] Polixenia Popescu, *Manuscrisele Academiei Române în limbi străine: (limba engleză, franceză, germană, italiană și spaniolă)*, Tip. Litera Creștină, București, 1936.

[9] *Relațiile româno-spaniole. Documente, 1936-1939*. Doru Liciu (coord.),/. Costin Ionescu, Alin Victor Matei și Laurențiu Constantiniu (consultanți științifici), Editura Institutului Cultural Român, București, 2006.

[10] Alexandru Busuioceanu, *Un roman epistolar al exilului românesc /Corespondență*, 2 vol., Ed. critică, note, trad. și scrisoare introductivă de Liliana Corobca, Editura Jurnalul literar, București, 2003, 2004.

[11] Mircea Popa (coord.), *Spania descoperită de români*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2007.

[12] Henry Heffant, *Rumania y las Relaciones Hispano-Rumanas*, Madrid, 1932 [Conferencia leída en la Sociedad Geográfica con motivo de la Fiesta nacional rumana que se celebró el 10 de Mayo del 1932]. Claudio Isopescu, *Lingua, letteratura e storia romena in Ispana*, Estratto de „La Rassegna Italo-Romena", Febbraio 1941 — XIX [text reprodus în *Saggi romano- italo- ispanici*, Angelo Signorelli editore, Roma, 1943: 137-160]. Iorgu Iordan & Paul Alexandru Georgescu, *Los Estudios de Lingüística Romànica*, Bucarest, 1964.

[13] Joaquin de Lallave y Garcia, *Bulgaria y Rumania: notas de viaje — julio, agosto y septembre de 1908*, Alemana-Fuencarral, Madrid, 1909. Ramón de Basterra, *La Obra de Trajano*, Calpe, Madrid, 1921.

[14] Silvia Marcu, *Un puente latino sobre Europa: Las relaciones Rumania — Espagna en el nuevo contexto europeo*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2005.

[15] Vezi Dan Berindei, *Madrid*, în volumul *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. II (1911-1939), Editura Politică, București, 1971: 68-76.

[16] Vezi Pierre Vilar, *Istoria Spaniei*. Traducere, cuvânt înainte și note de Marian Ștefănescu, Editura Corint, București, 2000.

[17] Ecouri privind reacțiile intelectualilor spanioli față de dictatura militară a lui Miguel Primo de Rivera y Orbaneja (1870-1930) regăsim în presa românească a vremii: B. Brănișteanu, *Blasco Ibañez contra dictaturii*, „Adevărul", XXXVII (1924), n. 12. 554, 5 decembrie: 1-2; Teodor Răşcanu, *Dictatura din Spania. Deportarea lui Unamuno*, „Aurora", IV (1924), n. 720, 20 martie: 1; i. cg. [Ion Călugăru], *Cei de pe urmă veniți*, „Cuvântul", VIII(1932), n. 26, 11, 30 iulie: 1; *Scriitorii spanioli refugiați la Paris*, „Adevărul Literar şi Artistic", XIX (1938), seria III, n. 921, 1 august: 8.

[18] Presa românească a urmărit cu mult interes războiul civil spaniol. Vezi pagina cu titlul *Drama iberică. Un an de război fratricid* din „Curentul", X (1937), n. 3399, 19 iulie: 3 [Nicolae Roşu, *Anti-cultura*, Romulus Dianu, *Neintervenția*; Ion Bicolla, *Noii spanioli*; Ion Dimitrescu, *Jubileul morții*].

[19] Mihai D. Ralea, *Nord-Sud (Egiptul, Olanda, Anglia, Spania)*, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1945: 81-82.

[20] George Călinescu, *Impresii asupra literaturii spaniole*, Fundația pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1962: 33.

[21] „(...) Am avut prilejul să iau de patru ori contact cu Generalul Franco. Mai mult, cred că i-am câştigat oarecare simpatie, bazată pe cunoştințele ce i-am dovedit asupra problemelor spaniole, asupra istoriei țării, asupra artelor şi pitorescului ei (...) E mic de statură, cu un corp plin şi părul uşor argintat pe tâmple. Pare mai mult de 45 de ani câți are. Privire blândă, visătoare, însoțită de un zâmbet părintesc. Vorbeşte colorat şi foarte viu. Îi place mult să asculte. Totuşi când se însufleţeşte dă drumul la valuri de fraze, gesticulează, pentru ca să încheie totul cu un zâmbet şi o bătaie cu palma pe umărul celui ce-l ascultă. E iubit până la divinizare de marea majoritate a populației Spaniei naționaliste. Se bucură de un prestigiu netăgăduit. Câştigă uşor pe cei ce-l apropie. Trăieşte modest, în două odăi. Fuge de manifestațiuni zgomotoase. Nu iubeşte pe politicieni. Din această cauză vine rar la Burgos, unde e sediul guvernului. Preferă să stea la Salamanca, în preajma Marelui Cartier General. În ceea ce priveşte vederile sale sociale e socotit un «înaintat». Înainte de toate vrea însă să smulgă victoria şi numai apoi să treacă la reforme. Pentru Suveranul nostru şi România, a găsit prilejul, în cele patru convorbiri, să-mi spună cele mai calde cuvinte ce se pot auzi din gura unui şef de guvernământ", Cf. B.A.R., A 2400, *Spania naționalistă*. Octombrie 1937. Sinteză de ultima oră. Întocmită de un observator ocular: 28-29.

[22] Vezi J. Th. Florescu, *O țară care renaşte: Spania*, Tip. Excelsior, Bucureşti, 1939.

[23] Mircea Anghelescu, *Viajeros rumanos en España, en busca de las raíces comunes*, „Revista de Filología Románica", IV (2006): 277-284.

[24] Mihail Kogălniceanu, *Notes sur l'Espagne*, în *Opere*, I, Beletristică, studii literare, culturale, sociale, ediție îngrijită, prefață şi note de Dan Simionescu, Bucureşti, Minerva, 1974: 498-542.

[25] „Espaniolul, ca şi românul, este improvizator; şi la unul şi la altul, acest dar li vine poate de la arabi, carii au domnit în Spania sub numele de mori, în România sub numele de turci" (sic!).

[26] „Poporul espaniol, ca toate popoarele meridionale care au fost în contact cu Orientul (...) are o predilecție nespusă pentru poveşti. Ca şi românii, îi vezi seara adunați lângă vreun bătrân sau vreo bătrână, ades țigancă, şi ascultă cu plăcere povestele (...) Nu este culme de deal, rămăşiță de zid, pod, prăpastie, grotă, care să n-aibă legenda sa, în care vraja, descântecul să nu joace un rol. Şi, lucru curios, multe din aceste poveşti au o mare analogie cu acele ale românilor, care dovedesc că au aceeaşi baştină: Orientul".

[27] Vasile Alecsandri, *Călătorie în Africa. De la Biaritz la Gibraltar*, în *Opere*. Proză. Text ales şi stabilit, note şi variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Editura Minerva, Bucureşti, 1974.

[28] Al. Popescu-Telega, *Spania şi Hispanismul*, „Revista Fundațiilor Regale", X (1943), n. 9, septembrie: 581-597.

[29] Octavian Goga, *Note zilnice*, Editura Tineretului, Bucuresti, 1967.

[30] Romulus Cioflec, *Cutreierând Spania. Impresii de călătorie*, Editura Adevărul, Bucureşti, 1928.

[31] Cu prilejul acestei călătorii din 1927, N. Iorga culege „tot materialul cuprins în trei din publicațiile periodice madrilene referitoare la războiul de independență". Vezi Nicolae Iorga, *Informații spaniole despre răsboiul nostru pentru independență*, în „Memoriile Secțiunii Istorice", Seria III, Tom VIII (1928), [Cultura Națională, Bucureşti] şedința de la 27 aprilie 1928.

[32] Nicolae Iorga, *Câteva zile prin Spania*, Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1927.

[33] Juan José Ortega Roman, *Nicolae Iorga: viajero por España*, „Revista de Filología Románica", I (2003), n. 20: 151-162.

[34] Iorgu Iordan, *O carte românească despre Spania*, „Arhiva", XXXVI (1929), n. 1, ianuarie: 48-58 (50).

[35] Mihai Tican Rumano, *Peste mări şi țări*. Cuvânt înainte de Domnica Filimon. Ediție îngrijită, tabel cronologic şi note de Ion Nistor, Editura pentru Turism, Bucureşti, 1973. 48-49

[36] N. Iorga, *O mică țară latină. Catalonia şi expoziția din 1929. Note de drum şi conferințe*. Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1930: 54.

[37] Nicolae Iorga, *Țara latină cea mai îndepărtată în Europa: Portugalia. Note de drum şi conferințe*, Editura Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1928: 7-8 [Prefață spaniolă].

38 N. Iorga, *Note asupra istoriei Spaniei — cu prilejul unei recenzii*, București, 1931.

39 Al. Popescu-Telega, *Toledo*, în „Universul", martie 1931; *Salamanca*, mai 1931; *Pe străzile Madridului*, aprilie 1931; *Pe urmele lui Don Quijote*, aprilie 1931; *Escorial*, aprilie 1931.

40 L. Rebreanu, *Prefața* la Mihai Tican Rumano, *Nopți Barceloneze. Barrio Chino*, Editura Cugetarea, București, 1937: II.

41 B.A.R., Liviu Rebreanu către Fanny Rebreanu, S I (114)/ CMLXXIII. Toledo, 23 mai 1929.

42 B.A.R., Liviu Rebreanu către Fanny Rebreanu, S I (117)/ CMLXXIII. Granada (Alhambra), 28 mai 1929.

43 B.A.R., Liviu Rebreanu către Puia Rebreanu, S I (108)/ CMLXXIII Bis. Sevilla, 30 mai 1929.

44 B.A.R., Liviu Rebreanu către Puia Rebreanu, S I (103)/ CMLXXIII Bis. Madrid, 19 mai 1929.

45 Mihai D. Ralea, *Memorial. Note de drum din Spania*, Editura Cultura Națională, București, 1930. Textul a fost reluat în Mihai D. Ralea, *Nord-Sud (Egiptul, Olanda, Anglia, Spania)*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1945: 79.

46 *Ibidem*: 101-102.

47 *Ibidem*: 84.

48 Al. Cantacuzino, *Pentru Christos (amintiri de pe frontul din Spania)*, Bucuresti, Martie 1937.

49 N. Totu, *Însemnări de pe front*, Editura Legionară, București, 1940.

50 I. Dumitrescu-Borșa, *Cea mai mare jertfă legionară*, Editura „Totul pentru Țară", Sibiu, 1937.

51 B.P. Hașdeu, *Nihil sine Urechia*, „Columna lui Traian", II (1871): 39.

52 Vezi Domnița Dumitrescu, *Limba spaniolă în opera de lingvist și filolog a lui B. P. Hasdeu*, în Studii de Hispanistică, Societatea Română de Lingvistică Romanică, București, 1970: 39-50.

53 V[asile]. A[lexandescu]. Urechia (1834-1901): istoric și scriitor; a studiat la Academia Mihăileană și la Paris (1856); licențiat în Litere la Sorbona; profesor de istorie și filologie clasică la Universitățile din Iași și București; ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernul M. Kogălniceanu (1859); director în ministerul Cultelor (1864); ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernul Dumitru C. Brătianu (1881/2).

A fost numit membru al Academiei spaniole în 1868, cf. B.A.R., A. Vizanti către V.A. Urechia, S 12 (7)/ DCCLXVI. Madrid, 12 Abril 1868 [„Mi querido y apreciable amigo: hoy le mando *Las Novedades* periodico progresista que habla de su academizaccion (...el periodico mas popular y leido de Espana)"], precum și scrisoarea de felicitare în urma numirii: B.A.R., [Felipe] Monlau către V. A. Urechia, S 7/ DCCLXIII. Paris, 1 august 1868.

54 Andrei Vizanti (1844-?): critic și istoric literar; grec de origine; a studiat Litere și Filosofie la Iași și Madrid; revenit în țară (1869) a devenit profesor de istorie la Universitatea din Iași; a făcut carieră politică ca parlamentar; a emigrat în Statele Unite ale Americii fugind de rigorile legii în urma abuzurilor comise în calitate de președinte al comitetului teatral din Iași, cf. ****Dicționarul Literaturii Române de la origini până la 1900*, Editura Academiei RSR, București, 1979, *sub vocem*.

55 Francisco Javier Juez y Galvez, *El primer alumno rumano de la Central (1865-1868) « Acercando asì la Romanìa à la civilizaciòn de las demàs naciones latinas »*, „Revista de Filologia Románica", I, (2003), n. 20: 123-134.

56 A. Vizanti, *Breve noticia sobre la istoria de la Rumanìa* [Thésis, Madrid, Universidad Central, Facultad de Filosofia y Letras, 1868]

57 A. Vizanti a colaborat la revista spaniolă „La Ensenañza" (1867) și a publicat *Corespondențe din Madrid* în „Buletinul Instrucțiunii Publice" (1866). Vezi și B.A.R., A. Vizanti către V.A. Urechia, S 12 (3)/ DCCLXVI. Madrid, 12 Febrero 1868. [„Dorite și mult stimate amice! Odată cu acesta Vă trimetu două numere din *Reformes* și unu de *Las Novedades*, care astă dată afară d'un articol al meu mai publică un articol de fondu (pag. 128) câteva noutăți relative la Școala Normală din București, la Societatea pentru Instruirea Poporului și la conferințele Dvoastre. Nu veți dice că pe-aicea nu se mai scrie nimicu".]

58 Vezi Pedro Felipe Monlau, *Breve consideraciones acerca del idioma valaco o romance oriental comparada con el castellano y demas romances occidentales. Informe leido en la Real Academia Española, en junta ordinaria del 5 marzo del 1868, sobre el Peregrinulu transelvanu obra escrita en lengua valaca, ofrecida por su autor (Ion Codru Drăguşanu) a dicha corporacion*. Madrid, 1868.

59 Cf. „Analele" Soc. Acad. Rom., 1871: 130 *Apud* Cl. Isopescu, *op. cit.*:13.

60 B.A.R., A. Vizanti către V.A. Urechia, S 12 (1)/ DCCLXVI. Madrid, 18 April 1867.

61 Ștefan Vârgolici (1843-1897): profesor de spaniolă și franceză la Universitatea din Iași; junimist și colaborator la „Convorbiri Literare" cu articole despre Cervantes, Caderon, Lope de Vega; a tradus fragmente din *Don Quijote* (1881-1890).

62 Al. Popescu-Telega, *Încercări de traduceri ale lui Don Quijote în românește*, „Revista Fundațiilor Regale", IX (1942), n. 1: 144-149. Tudora Șandru-Mehedinți, *Traducciones rumanas de la obra de Cervantes*, „Plural: culture & civilization", Romanian Cultural Foundation, n. 2 (2004): 259-267.

63 M. Cervantes, *Don Chisot dela Mancha*. Tradus în românește după Florian de I. (Eliade) R.(ădulescu), 2 vol., București, 1840.

64 Rubrica Informațiuni. *O alegere nimerită*, „Hispanica", III (1931), n. 1: 23. H. Helfant va fi în această calitate un activ propagator al imaginii României în Spania. Vezi: *El mais rumano. Con una introducción del Excmo señor Ministro de Rumania en España*, Madrid, 1933. *La geografia y la historia al servicio de la paz. Un ejemplo: El tratado del Trianón*, Madrid, 1934. *El petroleo rumano. Con una introducción del Excmo señor Ministro de Rumania en España*, Madrid, 1934. *Los bosques y la industria madera en la Rumania. Con una introducción del Excmo señor Ministro de Rumania en España* [Al. Zeuceanu], Madrid, 1935. H. Helfant y Manuel de Heredia, *La Reina Maria de Rumania y España. Semblanza y evocacion...* Prefacion de F.C. Nano, Madrid, 1940. *Cuentos de autores rumanos*. Prólogo de Julio Casares. Prefacion de Ramiro de Maeztu. Version castellana por Henry Helfant y Enrique Mariné, Madrid, 1939.

65 *El mundo ispanico/Lumea ispanica*, „Hispanica", I (1929), n. 1: 1.

66 *Que es la „Revista Hispanica" /Ce este „Revista Hispanica?"*, I (1929), n. 1: 5-6.

67 *Spania și România*, I (1929), n. 1: 8-9.

68 *La „Revista Hispanica"*, II (1930), n. 7: 4

69 *Spania care renaște*, III (1931), n. 1: 14-15.

70 *Espagna y Rumania*, I (1929), n. 5: 3-4.

71 Ramón de Basterra, *Traian, este român și spaniol!*, I (1929), n. 1: 7-8.

72 M.S. Regina Maria a României, *O salutare Spaniei*, I (1929), n. 2: 1-2 [publicat și în „A.B.C.", *Diario Ilustrado*, XXIV (1928), p. 3].

73 Stelian Popescu, *Revista Hispanica*, I (1929), n. 2: 5.

74 Luis Beneyto, *Spania și România*, I (1929), n. 1: 8-9.

75 Mihail Manoilescu, *Calea cunoașterei*, I (1929), n. 3: 8.

76 *Rumania en Barcelona. Declaraciones del Excmo Sr. Presidente del Comitè de organizacion Prof. D. Gusti*, I (1929), n. 1: 13; Emanoil BUCUȚA, *La participacion de Rumania a la Exposicion de Barcelona*: 9-10; Duiliu MARCU, *El Pabellon de Rumania en Barcelona*, I (1929), n. 4: 5-6, 8; *Informațiuni. Pavilionul României a obținut Premiul I la Barcelona. Vizitat de Suveranii Spaniei*: I (1929), n. 5: 20.

77 Eugen Colibășianu, *Impresii din Spania*, „Hispanica", I (1929), n. 4 : 10-12.

78 Cezar Th. Pascu, *Cum a luat ființă „Asociația Prietenii Spaniei"*, „Hispanica", I (1929), n. 2: 9-10.

79 Société des amis de l'Espagne, „Dacia", I (1929), n. 13 : 1. Noticiario Rumano. Los amigos de España, „Dacia", I (1929), n. 15: 3. Los amigos de España, „Dacia", II (1930), n. 1: 1.

80 *Amicii Spaniei*, „Hispanica", I (1929), n. 4: 16.

81 *Statutele Asociației „Amicii României"*, „Hispanica", II (1930), n. 7: 24.

82 *Discursul lui Cezar Pascu*, „Hispanica", III (1931), n. 1: 8.

83 Henry Helfant, *Rumania y las Relaciones Hispano-Rumanas*, cit.: 18-19.

84 Ovid Densusianu, *Sufletul latin și literatura nouă*, Editura Casei Școalelor, București, 1922.

85 B.A.R. *Corespondența Nicolae Iorga*, Vol. 356: 643; 747. Carte de vizită: Ramón de Basterra, Secretario de Embajada. Marqés de Valdeiglesias, 1, 3° izqa. Madrid.

86 Nicolae Iorga, *Un poet ispano-basc*, „Ramuri", XVII (1923), n. 18, 15 septembrie: 369-374; Idem, *Amicul nostru Basterra*, „Hispanica", I (1929), n. 2: 18 (reprodus după „Neamul Românesc"). IDEM, *Oameni care au fost*, vol. III, București, 1936: Ramón de Basterra. [articol 1940, *Un vechi și rar prieten*: Ramón de Basterra]

87 B.A.R. *Corespondența Nicolae Iorga*, Vol. 313: 261-262. Bucarest, 9 septembre 1919.

88 B.A.R. *Corespondența Nicolae Iorga*, Vol. 307: 373-374. Valencia, 19 septembre 1923.

89 B.A.R. *Corespondența Nicolae Iorga*, Vol. 286: 175-178. Madrid, Ministere des Affaire Estranjero. Section du Commerce. 27 octobre 1920.

90 Nicolae Iorga, *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea și legăturile lor*, vol. I-III, Tipografia Cultura Neamului Românesc, București, 1920.

91 Ramiro Ortiz, *Leopardi e la Spagna*, „Memoriile Academiei Române", Secțiunea Literară, Seria III, Tom I [1923-1924]. IDEM, *Don Quijote enamorado de oidas*, Estratto del fascicolo di giugno 1909 della „Rivista d'Italia"; *Per la fortuna in Ispagna e in Romania di un motivo madrigalesco italiano*, în *Miscellanea di studi critici in onore G. A. Cesareo*, Palermo, 1924; *Radici e propaggini francesi, spagnole e rumene della « Libertà » di Pietro Metastasio*, în Mélanges Baldensperger, Paris, 1930; *Romantismul italian și spaniol*, în *Romantismul european*. Conferințe ținute la Universitatea liberă, București, 1932: 99-122.

92 Al. Marcu, *La Spagna ed il Portogallo nella visione dei romantici italiani* (Appunti), „Ephemeris Dacoromana", II (1924): 66-222. Extras: Roma, Libreria di Scienze e Lettere, 1924. Idem, *Contribuție la soarta romanului picaresc în literatura română*,în *Omagiu Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu*, București, 1936: 445-451.

93 Vezi Cuvântarea D-lui Scarlat Lambrino, Anuarul Universității din București pe anul 1930, Tip. Bucovina, București, 1931: 13-15. Cuvântarea D-lui Ramiro Ortiz, *Relații culturale între Italia și Spania*:15-

20. Cuvântarea D-lui Rector Nicolae Iorga, *Dezvoltarea poporului spaniol și aceea a poporului român*: 20-22. J. Fr. Cadernas, *Court aperçu de l'enseignement universitaire en Espagne*: 23-28. Evaristo Correa Calderón, *Cuvântarea de deschidere a cursului de limbă și literatură spaniolă*: 28-31.

94 *O manifestație de solidaritate latină cu ocazia inaugurării catedrei de Limba și Literatura Spaniolă la Universitatea din București. Dl. Soriano, secretarul Legației spaniole la București a citit un mesaj al ministrului Spaniei*, „Hispanica", III (1931), n. 1: 18. Evaristo Correa Calderón, *Tuast pentru România/ Brindis por Rumania, loc. cit.*: 21-22.

95 Evaristo Correa Calderón, *Cuvântarea de deschidere a cursului de limbă și literatură spaniolă, loc. cit.*: 29.

96 C.H. Niculescu, *Spania*, „Țara Noastră", XII (1933), n. 421, 3 octombrie: 2.

97 Ion Dimitrescu, *Hispanism*, „Curentul", III (1930), n. 1046, 19 decembrie: 1.

98 Al. Popescu-Telega, *Prozatorii spanioli contemporanei*, Cultura Națională, București, 1923; *Din viața și opera lui Unamuno*, Craiova, 1924; *Asemănări și analogii în folklorul romîn și iberic*, Tiparul Prietenii Științei, Craiova, 1927.

99 Al. Popescu-Telega, *Cervantes și Italia*, Scrisul Românesc, Craiova, 1931. Comisia compusă din Dimitrie Gusti, Ovid Densusianu, Ramiro Ortiz, I.-Aurel Candrea, Nicolae Cartojan i-a acordat titlul „Doctor maxima cum laude".

100 „Stimate Domnule Profesor, îmi îngădui să vă întreb dacă, cu prilejul tricentenarului lui Cervantes puteți să-mi publicați, în numărul viitor al revistei, un articol asupra lui *Don Quijote*", Cf. B.A.R., Al. Popescu Telega către Ovid Densusianu, S 36 (3)/ DXL. Râmnicu Vâlcea, 5 mai 1916. Sau „Dacă în vre'unul din numerele viitoare îmi mai puteți rezerva alte câteva pagini, pentru un studiu asupra poeziei populare spaniole, m-aș grăbi să trimit acest studiu", Cf. B.A.R., Al. Popescu Telega către Ovid Densusianu, S 36 (4)/ DXL. Râmnicu Vâlcea, 11 mai 1916. Sau „Vă rog să-mi primiți spre publicare un fragment de traducere din romanul lui Ricardo Leon, *Casta de hidalgos/Neam de boeri*, un roman care face vizibil contrastul între aspirațiile generației trecute spaniole și cea prezentă..." Cf. B.A.R., Al. Popescu Telega către Ovid Densusianu, S 36 (7)/ DXL. Craiova, 19 mai 1931.

101 B.A.R., Al. Popescu Telega către Ion Bianu, S 46/ DVI. Craiova, 4 ianuarie 1934.

102 B.A.R., A 3554, *Al. Popescu Telega*, Diploma.

103 George Călinescu, *op. cit.*: *Prefața*.

104 Nina Façon, *L'insegnamento della lingua e letteratura spagnola nell'Università di Bucarest*, „Cultura Neolatina", XXII (1962), fasc. 1-2: 316-318 (316). Marius Sala, *Iorgu Iordan, el creador de la hispanística rumana*, „Plural: culture & civilization", Romanian Cultural Foundation, n. 2 (2004): 297-299.

105 Iorgu Iordan, *Miquel de Unamuno și noul spirit spaniol*, București, 1935. IDEM, *Don Quijote*, „Revista Fundațiilor Regale", VI (1939), n. 4, aprilie.

106 Iorgu Iordan, *Istoria limbii spaniole: [pentru uzul studenților]*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1963.

107 Vezi Raluca Alexandrescu, *Mai multe începuturi de drum. Interviu cu Ioana Zlotescu*, „Observator Cultural", n. 43-44 (2000), decembrie.

108 Valentin Borda, *Pe urmele lui Mihai Tican Rumano*, Abeona, București, 1992. Angela ROȘCA, *La Tipologia de los discursos en los libros de viajes de Mihai Tican Rumano*, Universidad Complutense de Madrid, Departamento de Filología Románica, Filología Eslava y Lingüística, Madrid, 2006.

109 Mihai Tican Rumano, *La vida del Blanco en la Tierra del Negro* (1927); *Perdidos entre las fieras; El ombre-mono y sus mujeres; La danza de los canibales; En el corazon de la selva virgen* (1928) etc.

110 Cezar Petrescu, *Un explorator român necunoscut în România*, „Curentul", a. I (1928), n. 18, 28 ianuarie: 1-2. Vezi și Idem, *Mihai Tican Rumano sau aventura trăită*, „Curentul", I (1928), n. 181, 16 iulie. Idem, *Portret literar Mihai Tican Rumano*, „Rampa Nouă Ilustrată", XVI (1929), n. 3299, 21 ianuarie: 1. De asemenea revista „Hispanica" semnala prezența publicistică a lui M. Tican în Spania și opera sa de propagandă în favoarea României: I (1929), n. 1: 23.

111 Mihai Tican Rumano va trimite unele corespondențe „Curentului". Reținem o pledoarie a sa pentru semnarea unei acord economic și intensificarea schimburilor comerciale [*Raporturile Ispano-Române*, „Curentul", a. I (1928), n. 63, 13 martie: 1] și un interviu cu generalul dictator Primo de Rivera [*Generalul Primo de Rivera vorbește Curentului. Roadele unei guvernări care a readus Spaniei, Marocul. Campania de știri calomnioase a dușmanilor ordinei. Interwiul corespondentului nostru special cu dictatorul Spaniei*, „Curentul", I (1928), n. 155, 20 iunie: 3]

112 P[amfil] Ș[eicaru], *Un muscelean. Mihai Tican scriitor celebru în Spania și America de Sud*, „Curentul", I (1928), n. 18, 28 ianuarie: 2.

113 Cf. „Curentul", I (1928), n. 247, 20 septembrie.

114 ANIC, MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 18 [Numirea lui Tican Rumano ca ataşat onorific la Barcelona de către G. Gafencu prin decizia nr. 56782 din 3 septembrie 1928] și f. 19 [Revocarea din funcție la 5 octombrie 1929 tot de G. Gafencu prin decizia nr. 60457].

115 ANIC, MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 22.

116 ANIC, MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 28. Memoriu semnat de Mihai Tican Rumano.

117 *Saluto ai lettori di Dacia*, „Dacia", I (1929), n. 1, 21 febrero: 1.

118 *La apromaxion ispano-rumana*, „Dacia", I (1929), n. 1, 21 febrero: 1.

119 Octav Onicescu, *La noi Latine*, „Dacia", I (1929), n. 15: 1. Stelian Popescu, *La unión de los pueblos latinos*, „Dacia", I (1929), n. 21: 1. Liviu Rebreanu, *Două latinități*, „Dacia", I (1929), n 28: 3.

120 *El congreso de los autores dramáticos*, „Dacia", I (1929), n. 15· 1.

121 Mihai Tican Rumano, [Dansul popular] *La Sardana y la „Sirba"*, „Dacia", I (1929), n. 5: 1. Idem, *La estela de Trajano. La influencia del idioma y del costumbre[s] Catalanas en Rumanía*, „Dacia", II (1930), n. 1: 4. [Portul] Alfonso Bambalere, *„Barretinas" o „Caciulas"*, „Dacia", I (1929), n. 9: 1.

122 *XIV Congreso Internacional de Agricultura en Bucarest*, „Dacia", I (1929), n. 21: 1. *La Chambre de Commerce Roumano-Espagnole*, „Dacia", I (1929), n. 22: 2.

123 M[ihai] T[ican], *La Roumanie à l'Exposition de Barcelone*, „Dacia", I (1929), n. 13 : 1. Idem, *L'Exposition Internationale de Barcelone*, „Dacia", I (1929), n. 21 : 1. Idem, *L'Exposition Internationale de Barcelone*, „Dacia", I (1929), n. 22 : 1-2. Idem, *En visperas de la manifestación rumana*, „Dacia", I (1929), n. 28: 1-2.

124 Între cei care salută apariția revistei amintim pe Paolo Boselli, președintele Societății Dante Alighieri din Roma, Cf. *Società Nazionale Italiana Dante Alighieri, Comitato di Barcelona*, „Dacia", I (1929), n. 3: 1.

125 B.A.R., Mihai Tican Rumano către Liviu Rebreanu, S 37 (1)/CMLXXVIII. Barcelona, 28 iunie 1929.

126 N. Iorga, *O mică țară latină: Catalonia și expoziția din 1929. Note de drum și conferințe*, Editura Casei Școalelor, București, 1930: 19-20 [La Teatrul Național din București N. Iorga susține conferința cu titlul *Expoziția de la Barcelona*]

127 ANIC, MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 11: *España y Rumania. El comercio espanol en el oriente*, „La Vanguardia", 15 sept. 1929; f. 13: *Rumania en la Exposicion. Manifestaciones del profesor Gusti*; f. 14: *Una convenaion comercial indispensabile*, „La Vanguardia", 7 sept. 1929; f. 17: Actualidad literaria. « En el corazon de la selva virgen », „La Libertad".

128 B.A.R., Mihai Tican Rumano către Liviu Rebreanu, S 37 (1)/CMLXXVIII. Barcelona, 28 iunie 1929.

129 ANIC, MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 7

130 MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 2-3. Al. Tzigara Samurcaș către Ministrul de Externe. Barcelona, 25 septembrie 1929.

131 *Spulberarea unei calomnii. Nu pe vorbe și minciuni, ci pe acte și documente, publicate în facsimile, d. Al. Tzigara-Samurcaș, a tăinuit adevărul, și a înșelat buna credință a tuturor* și Ribera-Rovira, *Por la Verdad. En torno de un ruidoso incidente*, „Dacia", I (1929), n. 32: 3.

132 Cf. V. BORDA, *op. cit.*: 81.

133 Vintilă Purnichi, *Un muscelean celebru — Mihai Tican Rumano*, „Pietrele Doamnei", I (2007), n. 11, noiembrie: 3.

134 Mihai Tican Rumano, *Peisagii iberice*, Editura Universul, București, 1930. IDEM, *Corrida. Arte, sangre y pasión*, Universul, București, 1930. IDEM, *Spania de azi*, 1936.

135 B.A.R., Mihai Tican Rumano către Liviu Rebreanu, S 37 (2)/ CMLXXVIII.

136 Tudor Arghezi, *Scriitorul fatal*, „Bilete de papagal", seria III, 1937, n. 7 (484).

137 MPN, *Presa internă*, Dosar 246, f. 33 [Articol din „Universul", 8 aprilie 1936].

138 *De vorbă cu d. Prof. Al. Busuioceanu despre Spania și legăturile ei spirituale cu România*, „Viața", 24 octombrie 1942. Vezi Al. Busuioceanu, *El Greco în colecția regală* [comunicare făcută la al XIII-lea congres internațional de Istoria Artelor la Stokholm, în septembrie 1933], București, 1937.

139 ANIC, MPN, *Presa internă*, Dosar 946, f. 13. Anteproiect de acord cultural între Spania și România.

140 ANIC, MPN, *Presa externă*, Dosar 1214, f. 54 Notă Aron Cotruș. București, 6 martie 1942. „Arriba" — scria că acordul cultural consolidează legăturile care unesc cele două țări latine așezate la cele două extreme ale civilizatiei europene; „Alcazar" — exalta comunitatea de destin; „Baleares" din Mallorca — publica articolul „Spania și România", Cf. ANIC, MPN, *Presa externă*, Dosar 1214, f. 61. Notă Aron Cotruș.

141 Vezi diverse articole sub titlul generic *Acordul cultural dintre România și Spania*, „Poporul", „Universul", „Unirea" (I. B.), „Acțiunea" (N. Davidescu), „Seara" (Al. Raicu), 16 aprilie 1942; Aurel Titu, *Două culturi și un singur făgaș. Pe marginea acordului cultural româno-spaniol*, „Curentul", 17 aprilie 1942; Șt. Anghelescu, *Acordul cultural cu Spania*, „Porunca Vremii", 17 aprilie 1942.

142 B.A.R., Al. Busuioceanu către Cezar Petrescu, S 50 (2)/DCCXCIII. Madrid, 10 ianuarie 1944.

143 Poetul Aron Cotruș fusese numit anterior ca atașat de presă la Roma (1929) și Varșovia (1931). Începând din 1 mai 1939, devine șef al serviciilor de presă de pe lângă Legațiunile României de la Madrid și Lisabona. La 13 noiembrie 1944, i se comunică decretul regal n. 2134/1944, publicat în „Monitorul Oficial" n. 258 din 6 noi., potrivit căruia activitatea sa diplomatică înceta cu data de 1 noiembrie. Cf. Alexandru RUJA, *Aron Cotruș: viata și opera. Studiu monografic*, Editura de Vest, Timișoara, 1996: 50 și urm. A. Cotruș nu va mai

reveni în țară. După o perioadă spaniolă, în care publică „Rapsodia valahă" (1940) și „Rapsodia iberică" (1954), va emigra în Statele Unite.

144 „Dl. Consilier Cultural, cu profundul regret de a nu vedea restabilită patriotica armonie între consilierul de presă și consilierul cultural al României, am luat măsura ca să se trimită fiecăruia, în pachete separate, publicațiile noastre. Dvs. le veți distribui în cercurile universitare, iar dl. Aron Cotruș în cele gazetărești", Cf. ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 110, f. 48. Zenobie Pâclișanu către Al. Busuioceanu, 29 mai 1943.

145 Valeriu Papahagi, *Catalani și valahi în Europa Sud-Orietală a secolului al XIV-lea*, Tipografia Bucovina, București, 1946.

146 „În urma constatărilor făcute în ultima săptămână, precum și a conversației avută azi dimineață, țin să vă comunic că nu pot fi câtuși de puțin mulțumit de modul cum înțelegeți să lucrați (...) Pentru a evita discuții inutile, vă rog să binevoiți a-mi face în fiecare seară o notă precisă de lucrările pe care le-ați executat în timpul zilei. Stăruesc asupra acestor note, pe care le consider indispensabile pentru justificarea activității dvs.", Cf. ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 109, f. 1, Confidențial. Al. Busuioceanu către Valeriu Papahagi. Madrid, 29 septembrie 1943.

147 Dan C. Mihăilescu, *Iubind interbelic*, „Ziarul de Duminică", 27 aprilie 2004.

148 *Rumania en la X Feria Oficial de Muestras*, „El Correo Catalan", „Solidaridad Nacional", „El noticiario universal", „La Prensa", 1 sept. 1942; *La Feria Internacional de Muestras. Llegada del ministro de Rumania*, „Diario de Barcelona", 22 sept. 1942; *Reception ofrecida por el ministro y la Delegacion de Rumania*, „El noticiero universal", 22 sept. 1942; *Rumania tendrà una amplia representacion en la Feria de Muestras de Barcelona. Se organizarà una Exposicion de la Prensa y el Libro rumanos*, „Arriba", 2 nov. 1942 etc.

149 *Inaugurarea Târgului de Mostre de la Barcelona*, „Curentul", 14 septembrie 1942; *Expoziția românească de la Barcelona*, „Tribuna", 21 sept. 1942; Expoziția românească de la Barcelona, „Viața", 25 octombrie 1942; *Expoziția românească de la Barcelona. Câteva din aspectele sale pitorești. Alte manifestări culturale în cadrul Expoziției. Ecouri din presa spaniolă*, „Timpul", 25 octombrie 1942 etc.

150 *En nombre del Caudillo, el ministro de Industria y Comercio declarò abierto el magno Certamen*, „La Vanguardia" (Barcelona), 9 sept. 1942.

151 *Don Alejandro Busuioceanu en nuestra casa*, „El correo catalan", 28 iulie 1942.

152 *De vorbă cu d. Prof. Al. Busuioceanu despre Spania și legăturile ei spirituale cu România*, „Viața", 24 oct. 1942.

153 *Ayer, en la asociacio de la prensa — Conferencia del periodista rumano Ion Băleanu e inauguracion de la exposicion de Prensa y libros rumanos — „La Prensa y el movimiento cultural en Rumania"*, „Diario de Barcelona", 23 sept. 1942; *Actos de confraternidad hispano-rumana*, „La Vanguardia", 23 sept; *En la Asociacion de la Prensa. Conferencia del periodista rumano Ion Băleanu e inauguracion de la Exposicion del libro y del periodico rumano*, „El noticiero universal", 23 sept; *„Vengo del frente oriental". Conferencia pronunciada ayer en la Sala Mozart por el periodista rumano Ion Baleanu*, „Solidaridad Nacional".

154 Ion Băleanu, *Succesul nostru la Barcelona*, „Viața", 14 octombrie 1942; *Conferințele dlui Băleanu în cadrul manifestărilor românești de la Barcelona*, „Viața", 22 octombrie 1942; *Conferințele dlui Ion Băleanu în cadrul manifestărilor românești de la Barcelona*, „Timpul", 22 octombrie 1942.

155 ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 75, f. 3 [Scrisoarea ministrului Spaniei la București, José Rojas y Moreno către Al. Marcu, Ministrul Propagandei Naționale. Bucuresti 1 aprilie 1942 (în limba franceză) privind reciprocitatea catedrelor de la Madrid și București reprezentate de Al. Busuioceanu și respectiv Al. Popescu Telega.

156 ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 112, f. 3.

157 ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 112, f. 4-5.

158 ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 112, f. 33-34. Catedra de Română la Universitate. Raport din 30 aprilie 1943 întocmit de Al. Busuioceanu.

159 *Limba și literatura română la universitatea din Madrid*, „Universul", 31 octombrie 1943; *Limba română introdusă la universitatea din Madrid*, „Curentul", 31 octombrie 1943.

160 *El curso de lengua y literatura rumanas en la universidad central*, „Madrid!", 25 nov. 1943; *Curso de lengua y literatura rumana en la U. Central*, „Ya" (Madrid), 24 nov. 1943; *El curso de lengua y literatura rumanas en la Universidad Central*, „A.B.C." (Madrid), 24 nov. 1943; *El viernes comenzarà el curso de lengua y literatura rumanas en la Universidad Central*, „Arriba" (Madrid), 24 nov. 1943; *El curso de lengua y literatura rumas en la univesidad central*, „Pueblo" (Madrid), 24 nov. 1943; *El curso de lengua y literatura rumanas*, „El Alcazar" (Madrid), 24 nov. 1943; „Universul", 1 dec. 1943

161 ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 112, f. 75.

162 ANIC, Mcnc, *Învățământ Superior*, Dosar 1560/1944, f. 12, f. 54.

163 *Biblioteca românească din Madrid* s-a constituit sub girul profesorului Al. Busuioceanu cu publicațiile trimise de către Ministerul Propagandei Naționale — Serviciile *Propaganda* și *Studii și Documente* — și de către Academia Română. Aceasta devenea astfel o bază de informare pentru studenți, pentru conferențiari și realizatori de emisiuni radiofonice în Spania, pentru publicul larg spaniol interesat de diverse aspecte ale

culturii române. În plus, Al. Busuioceanu a avut inițiativa de a crea o secțiune românească în cadrul Bibliotecii Naționale din Madrid — colecția „Biblioteca Cervantina" în care „se găsesc adunate, pe lângă toate edițiile operelor lui Cervantes, toate traducerile acestor opere în limbi străine precum și studii asupra lui Cervantes, publicate în orice limbă", Cf. ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 110, f. 81; ff. 84-85.

164 Aveau să predea în Spania profesori precum: George Uscătescu (Barcelona), Cirilo Popovici (Granada), Aurel Răuță (Salamanca), Al. Ciorănescu (La Laguna), cf. George Uscătescu, *Relaciones culturales ispano-rumanas*, cit.: 88.

165 ANIC, MPN, *Presa internă*, Dosar 557, ff. 6-8. Același text în limba spaniolă, ff. 9-11

166 ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 21, f. 5.

167 *El Instituto Rumano de Cultura y las relaciones rumano-spanolas*, „Arte y lettras" (Madrid), 1 martie 1944; *El proximo jueves se inaugura el instituto rumano de cultura*, „El Alcazar", (Madrid), 20 martie 1944; *Cultura rumana*, „Domingo" (Madrid), 25 martie 1944; *Inauguracion del Instituto Rumano de Cultura*, „Levante" (Valencia), 26 martie 1944; *Inauguracion del Instituto Rumano*, „Diario Vasco" (San Sebastian), 24 martie 1944; *Solemne inauguracion Instituto Rumano de Cultura en Madrid*, „Informacion (Alicante), 24 martie 1944; *Inauguracion del Instituto Rumano de Cultura en Madrid*, „Voluntad" (Gijon), 24 martie 1944; *Una conferencia de gran interes*, „Diario de Barcelona", 24 martie 1944; *Inauguracion en Madrid del Instituto Rumano de Cultura*, „Cordoba", 24 martie 1944; *Inauguracion del Instituto Rumano de Cultura*, „Pueblo" (Madrid), 24 martie 1944; *Inauguracion del Instituto Rumano de Cultura*, „El Alcazar" (Madrid); *Instituto Rumano de Cultura*, „JA" (Madrid); *El ministro de Rumania y el rector de la universidad central presidieron la apertura del Instituto Rumano. El profesor Busuioceanu diserto (¿accent) sobre las relaciones intelectuales de ambos pueblos*, „Arriba" (Madrid); *Inauguracion del Instituto Rumano de Cultura*, „A.B.C." (Madrid); *Acercamiento cultural entre Espana y Rumania. El pais hermano ha fundado en Madrid el Instituto Rumano de Cultura en el que se da a conocer su existencia intelectual*, „El Alcazar" (Madrid), 19 ian. 1944.

168 ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 109, f. 7. Alexandru Busuioceanu informează pe Gheorghe Tătărescu: „nu am avut retribuție ca director; institutul nu mai funcționează din decembrie 1944 din lipsa de fonduri".

169 ANIC, MPN, *Presa externă*, Dosar 1379, f. 84.

170 ANIC, MPN, *Presa externă*, Dosar 1379, f. 81-110. Raport de activitate (20 februarie — 30 aprilie 1944) Institutul Român de Cultură și Serviciul cultural din Madrid.

171 ANIC, *Alexandru Busuioceanu*, Dosar 109, f. 31. Alexandru Busuioceanu către ministrul Culturii Naționale, Ștefan Voitec. Madrid, 3 noiembrie 1945.